

LUUA METSANDUSKOOL

MALLE PURJE

**LOODUSVALDKONNA EESTI KEELE
ÕPPEMATERJAL**



LUUA 2010

SAATEKS

Käesolev õppematerjalide kogu on mõeldud mitte-eestlastest loodusvaldkonnaga tegelevatele õppuritele erialast põhiõpet toetava materjalina. Õppematerjali eesmärgiks on varustada õppurid hädavajaliku erialase terminoloogiaga kergendamaks erialast õpet mitte emakeeles. Samas pretendeerib antud materjal erialase keelelise toimetuleku arendamisele. Õppetekstid on koostatud arvestusega, et see hõlmaks põhilisi teemasid nii florast kui faunast. Grammatikale ei ole keskendutud (seda antakse klassikalise keeleõppe tundides). Autori eesmärgiks on olnud erialase kõnearenduse võimaluste loomine.

Tekstid – nii autentseid kui ka autori looming – ning loodusfotod ja nende töötlused on arvestatud 50 tunniga läbimiseks.

Õppematerjalide ilmumine on saanud võimalikuks tänu retsensendi ja toimetaja Leelo Kingisepa heatahtlikule abile ja asjalikule suunamisele ning kolleeg Veiko Belialsi loodusfotodele. Siinkohal autori siiras tänu mõlemale.

Malle Purje

Õppematerjal on valminud Euroopa Sotsiaalfondi, Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutuse Meie Inimesed ning Haridus- ja Teadusministeeriumi toetusel programmi „Keeleõppe arendamine 2007-2010“ raames.

SISUKORD

SAATEKS	2
1. TEEMA - Mets	4
MIS ON METS?	4
METSADE TÜÜBID.....	9
ARUKASK (Betula pendula)	13
METS KUI ROHELINE KULD.....	17
METS KUI INSPIRATSIOONI ALLIKAS	20
2. TEEMA - Metsaelanikud	23
METSAELANIKUD	23
ELISTVERE LOOMAPARK	28
KAHJURPUTUKAD.....	32
PAJUMAILANE	36
SEENED	39
EESTI LINNUD	43
TUTTPÜTT	48
3. TEEMA - Loodus ja maastik	50
KUS ON LOODUS?	50
MAASTIK	53
VOOREMAA.....	57
PUISNIIT	61
4. TEEMA - Park ja pargikultuur	65
PARK JA PARGIKULTUUR.....	65
KADRORU LOSS JA PARK	69
LUKE MÕIS	73
PARK POLE AINULT PUUD	75
ORU LOSSI PARK	80
LILLED.....	82
RAHVUSTAIMED JA LILLED	86
5. TEEMA - Looduskaitse ja loodusturism	90
LOODUSTURISM.....	91
EESTI MÄRGALAD – SOOD JA RABAD	92
KAUNIS KULDKING	97
LÜLI KETIS.....	100
KASUTATUD KIRJANDUS	106

1. TEEMA - METS

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Otsusta, milline antud väidetest sobib metsa definitsiooniks.

- Mets on palju puid suurel territooriumil.
- Mets on puude grupp, kus on üle kümne puu.
- Mets on taimede kooslus.

Põhjenda, miks ükski neist väidetest ei ole päris täpne. Kuidas defineeriksid metsa sina?

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa aru ei saa. Kui loed teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

MIS ON METS?

Kui esitada selline esmapilgul lihtsana näiv küsimus juhuslikele inimestele, siis võib juhtuda, et nii mõnigi satub kimbatusse. Lihtne oleks ju öelda, et mets – see on palju puid. Laps nõnda vastabki, aga täiskasvanu jääb mõttesse, sest saab aru, et nii lihtne see ka pole. Aias ja pargis on ka palju puid, kuid see ei ole veel mets. Ärimehe vastus oleks sama lihtne nagu lapsel. Mets – see on raha ärimehe käsitluses. Parimal juhul lisaks ta (ärimees), et mets on ressurss, investeering tulevikku. Metsamees, ükskõik kas ta on metsakasvataja või metsateadlane, nii primitiivse määratlusega ei nõustuks. Tema ütleks: ”Mets on taimekooslus, osa maastikust, mis on kujunenud vastastikuse koosmõju tulemusena”. Mets metsamehe käsitluses on nii elukeskkond kui ka kultuur ja mälu. Metsamees räägiks ilmtingimata sellest, et mets muudab ümbritsevat mikrokliimat, pinnast ja neid, kes metsas elutsevad. Küllap nõnda arutledes jõuaks metsamees selleni, et mets on elus süsteem, pidevalt muutuv tervik, kus kõik koostisosad – puud, põõsad, samblad, seemed, marjad, metsloomad (ulukid) ja pinnas on omavahel seotud.

Uued sõnad ja väljendid

esmapilgul	впервые, в первую очередь
kimbatusse sattuma , -da, satun kimbatusse	попадать в затруднительное положение
äri/mees , -mehe, -meest	бизнесмен
käsitlus , -se, -t	толкование, разработка
metsa/kasvataja , -, -t	лесовод
metsa/teadlane , -se, -st	лесовод
metsa/mees , -mehe, -meest	
kooslus , -se, -t	сообщество
koos/mõju , -, -	совместное влияние
ilmtingimata	непрерывно
pidevalt muutuv	постоянно изменяющийся
puu , -, -d	дерево
põõsas , põõsa, põõsast	куст
sammal , sambla, sammalt	мох
seen , -e, -t	гриб
uluk , -i, -t	дикое животное, дичь
pinnas , -e, -t	почва

Ülesanne nr 3

Loe teksti „Mets” veelkord ja ütle, kuidas defineerib mõistet mets

- laps
- ärimees
- metsateadlane

Huvitavat infot eesti keele kohta

Sõnal *metsamees* puudub uute sõnade loendis tõlge. See ei ole juhuslik, sest sõna *metsamees* on loodusvaldkonna inimeste jaoks maagiline sõna ning vene keeles selles tähenduses täpne tõlge puudub. Mida peetakse silmas, kui kasutatakse sõna *metsamees*? Võib olla mitu tähendust: kunagi tähendas see sõna inimest, kes läheb sae ja kirvega metsa ning teeb metsatöid. Tema venekeelne vaste oleks *лесоруб*. Tekstis ei ole sõna selles tähenduses. *Metsamees* tänapäevases tähenduses on hinnangulise tähendusega: see tähendab inimest, kes kes mitte ainult ei tööta metsas, vaid ka hooldab seda, muretseb tema hea seisundi pärast. See tähendab nii inimest, kes on väljaõppinud spetsialist, kui ka inimest, kes on hingelt metsamees.

Eesti keeles kasutatakse ka väljendit *mees metsast*, mida kasutatakse inimese puhul, kes ei ole üldsusele tuntud, tuleb kusagilt väikesest maakohast ja saab millegi positiivsega tuntuks. Sellel väljendil on ka negatiivne tähendus: mõnikord mõeldakse niisuguse inimese all vähearenenud ja ainult sae ja kirvega tööd teha oskavat inimest. Seda inimest, kelle vaimne

maailm on vaene ja kellel puuduvad vaimsed huvid. Tänapäeval on küll käibel *mees metsast* rohkem esimeses tähenduses ehk *üllataja*.

Sõnaseletusi:

väike maakoht	деревенская глушь
kolgas, kolka, kolgast	деревенская глушь
üllataja	паразит
maagiline	магический
hinnangulise tähendusega	оценочного оттенка
vähearenenud inimene	малоразвитый человек
vaimne maailm	духовный мир

Ülesanne nr 4

Jäta meelde olulised eriala terminid puu/ põõsas/ pinnas/ uluk/ seen/ sammal. Kirjuta need sõnad lausesse.

Näiteks: Metsas on palju

- 1), kus kasvavad puud ja põõsad on teistsugune, kui aias.
- 2) Jahimehed kütivad
- 3) Metsa põhilised koostisosad on, ja
- 4) toidud rikastavad meie toidulauda nii suvel kui talvel.

Kui hätta jääd, kasuta abimaterjale nii õpikust kui ka konspektist.

Ülesanne nr 5

Ava sulud. Kasuta õiget käännet.

- 1) Kas sa tunnend kõiki Eestis kasvavaid (seen; mitmuse osastav)?
- 2) Enamus puuliike armastab (viljakas pinnas; ainsuse osastav).
- 3) Metsamehed väidavad, et (uluk; mitmuse kaasaütlev) on palju probleeme.
- 4) Nii (puu; mitmuse osastav) kui ka (põõsas; mitmuse osastav) ohustavad kahjurid.
- 5) (Samblavaip; ainsuse alalütlev) on mõnus puhata.
- 6) Vanasti kasutati (sammal; ainsuse osastav) ka majade soojustamiseks.

Ülesanne nr 6

Joonista kaks puud: okaspuu ja lehtpuu ning kirjuta juurde puuosade nimed. Kasuta järgmisi sõnu:

tüvi , tüve, tüve	ствол
võra , -, -	крона
juur , -e, -t	корень
leht , lehe, lehte	лист
oks , -a, -a	сук
pung , -a, -a	почка
vilj , vilja, vilja	плод
käbi , -, -	шишка
okas , okka, okast	хвоя
vaik , vaigu, vaiku	смола
võrse , -e, -t	побег
urb , urva, urba	серёжка

Ülesanne nr 7

Võrdle kuuse ja männi võra. Sind abistavad järgmised sõnad.

kohev	рыхлый
kähar	кудрявый
kitsas	узкий

Ülesanne nr 8

Ava sulud, kasuta mitmuse osastavat käänet.

- 1) Saekaatrid vajavad (pikk tüvi).
- 2) Metsas on palju (puujuur).
- 3) Kevadel on hea korjata (kasepung).
- 4) Metsa all ei tohi vedeleda (puuoks).
- 5) Seemnekorjajad korjavad kõrgel puu otsas (käbi).
- 6) Pühade ajal tuuakse tuppa (pajuurb), kuid ka kase- ja lepa urvad on väga dekoratiivsed.



Foto 1. V. Belials *Mets*.

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Vaata pilti ja vasta küsimustele

- Kas pildil on okas- või lehtpuumets?
- Kas see on männi –või kuusemets?
- Kas see on nõmme- või laanemets?
- Milline metsakõrvalkasutusharu (seente, marjade ja mee varumine, vihtade ning luudade tegemine, ravimtaimedse korjamine) võiks kõne alla tulla taolises metsas?

Keeleabi

nõmme/mets, -a, -a

бор

laane/mets

сурамень

metsakõrval/kasutus, -e, -st

побочное пользование леса

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa ei saa aru. Kui loed teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

METSADE TÜÜBID

Kui uurida metsa lähemalt, siis märkad kindlasti, et metsad on erinevad. Erinevuse määrab kõigepealt ära metsa liigiline koosseis. Seda sa juba tead, et kuusemetsa kutsutakse kuusikuks, männimetsa männikuks, kasemetsa kaasikuks, lepametsa lepikuks. Saaremetsi ehk saarikuid, tammemetsi ehk tammikuid on Eestis vähe. Metsa ei moodusta meil ka vahtrad ja pärnad. Nemad on meie tüüpilised pargipuud. Ka ei kohta Eestis jalaka ning künnapuu metsi, küll aga puhtaid haavikuid või siis haabasid segamini teiste puuliikidega. Kui mingi liik ei moodusta metsa, siis nimetatakse neid liike metsa mittemoodustavateks liikideks, vastupidisel juhul aga – metsamoodustavateks liikideks. On metsi, kus valdavateks liikideks on okaspuud ning neid nimetatakse okaspuumetsadeks. Neid metsi, kus ülekaalus on lehtpuud, nimetatakse lehtpuumetsadeks. Kõige rohkem on aga segametsi, kus kasvavad nii okas –kui ka lehtpuud.

Uued sõnad ja väljendid

uuri/ma , -da, -n	изучать
liigiline koos/seis , -u, -u	породный состав
ära määra/ma , -ta, määrän ära	определять
kuuse/mets , -a, -a	еловый лес, ельник
kuusik , -u, -ut	ельник
kase/mets , -a, -a	берёзовый лес
kaasik , -u, -t	березняк, берёзовая роща
männi/mets , -a, -a	сосновый лес
männik , -u, ut	сосняк
saare/mets , -a, -a	ясеновый лес
saarik , -u, -ut	ясинник
lepa/mets , -a, -a	ольховый лес
lepik , -u, -ut	ольшанник
okas/puu/mets , -a, -a	хвойный лес
leht/puu/mets , -a, -a	лиственный лес
sega/mets , -a, -a	смешанный лес
valdav liik , liigi, liiki	преобладающая порода
ülekaalus ole/ma , oll/a ülekaalus, on ülekaalus	преобладать

Ülesanne nr 3

Kirjuta iga puu juurde metsa tüüp.

1. kuusk
2. kask
3. mänd
4. saar
5. lepp
6. okaspuu
7. lehtpuu

Ülesanne nr 4

Vasta teksti põhjal küsimustele.

1. Missugused on tavalised eesti metsad?
2. Missuguseid metsi on Eestis vähe?
3. Missugused liigid ei moodusta Eestis metsa?
4. Missugust metsa nimetatakse segametsaks?

Ülesanne 5

Lõpeta laused. Kasuta sulgudes antud sõnu.

1. Eestis on palju (kuusik/ kaasik/ männik/ lepik)
2. Eestis on vähe (saarik/ tammik/ haavik)

Ülesanne nr 6

Vali harjutuse alt sobiv sõna või sõnaühend lünga täiteks. Kasuta õiget käännet.

1. Kauneid kohtab Eestis kõige sagedamini.
2. Puhtaid on raske leida, sest meil on neid vähe, tüüpilised on nad aga Venemaale.
3. Ka on meil suhteliselt harvad.
4. Üleüldse ei kohta Eestis,, ja
5. Küll võib aga meil kohata suuri ja süngeid, armsaid ning peaaegu kõikjal laiutavad
6. Kuidas nimetatakse metsi, kus liikideks on tammed?
7. Kas on Eestile tüüpilised?

*saarik/ valdav/ kuusik/ männimets/ kaasik/ künnapuumets/ jalakamets/ pärnamets/
lehtpuumets/ kaasik/ segamets.*

Ülesanne nr 7

Jaota sulle tuttavad puud kahte rühma: okaspuud ja lehtpuud. Kolmas tulp koosta tüüpilistest pargipuudest.

Ülesanne nr 8

Jutusta metsast, mille sa ise enda jaoks istutad. Milline see peaks olema? Kasuta võimalikult palju erialatermineid.



Foto 2. V. Belials Kasesalu.

Ülesanne nr 1

Häälestume teemele. Vaata pilti ja vasta küsimustele.

1. Mis mets see on?
2. Mis meeleolu tekib sul seda pilti vaadates?

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa aru ei saa. Kui loed teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

ARUKASK (Betula pendula)

Arukask – *betula pendula*. Kuni 30 (35) m kõrgune sirgetüveline puu. Koor valge, õhukeselt kestendav. Vanematel puudel (alates 30.- 40. aastast) moodustub tüve alumises osas paks sügavrõmeline korp. Oksad pikad, rippuvad. Noored võrsed punakaspruunid, kaetud valgete karedate vahatäpikestega. Lehed 4 -7 cm pukad, 2,5 – 4 cm laiad, kolmnurksed kuni rombjad, terava tipuga, terava kahelisaagja servaga.

Õitseb aprillis –mais üheaegselt lehtede ilmumisega. Vili on kahe kileja tiivaga pähklike. Üksikult kasvav arukask hakkab vilju kandma 10 - 15, puistus kasvav 20 - 30 aasta vanuselt. Kannab vilja enam–vähem igal aastal.

Kasvab looduslikult peaaegu kogu Euroopas, ulatudes põhjas tundrani. Esineb ka Kaukaasias ja Lääne –Siberis. Metsavööndis kasvab enamasti segapuistutena. Lääne –Siberi metsastepivööndis saludena.

Kliima suhtes on arukask vähenõudlik, külmakindel, talub hästi kontinentaalset kliimat. Valguselembeline puuliik, mistõttu ei kasva varjus.

Arukask annab väärtuslikku puitu, mida kasutatakse vineeritööstuses. Eriti kõrgelt hinnatakse *karjalakaske* ehk *maarakaske*, sest sel on kirju tekstuur. Sellest valmistatud vineeriga kaetakse mööblit. Kase tüvel moodustunud pahasid kasutatakse treimise –ja nikerdustöödel.

Eestis esineb kõige rohkem arukaske ja sookaske.

H. Taimre „Metsamajanduse alused”, Tallinn, „Valgus”, 1989, lk. 47 – 48

Uued sõnad ja väljendid

aru/kask , -kase, -kaske	берёза бородавчатая (повислая)
sirgetüveli/ne , -se, -st	прямоствольный, стройный
koor , -e, -t	кора
kestendav , -a, -at	облупивший
rõmeli/ne , -se, -st	рябой
corp , korba, korpa	корка
võrse , -, t	побег
kare , -kareda, karedat	жесткий
täpik , -se, -st	пятнышко
vaha , - , -	воск
rombjas , rombja, rombjat	ромбовидный
kaheli/saagjas , -saagja, -saagjat	двупильчатый
kilejas , kileja, kilejat	перепончатый
tiivake , -se, -st	крылешко
pähklike , -se, -st	орешек
vilju kand/ma , -da, kannab vilja	плодоносить
vilju/ma , -da, -b	плодоносить
sega/puistu , -, -t	смешанный древостой
külma/kindel , -kindla, -kindlat	морозоустойчивый
valguse/lembeline , -se, - st	светлолюбивый
karjala/kask , -kase, -kaske	карельская берёза
pahk , paha, pahka	кап
treimi/ne , -se, -st	точение
nikerdami/ne , -se, -st	резьба по дереву

Ülesanne nr 3

Vasta küsimustele teksti põhjal.

- Kui kõrgeks kasvab arukask?
- Mis värvi on arukase koor?
- Mis moodustub vanematel puudel tüve alumises osas?
- Millised on arukase oksad?
- Millised on arukase lehed?
- Milline on arukase vili?
- Millal hakkab arukask vilja kandma?
- Mis sa arvad miks arukas puistus hiljem viljub?
- Missugune on arukase areaal?
- Milliseid kasvutingimusi vajab arukask?
- Kus kasutatakse arukase puitu?

Ülesanne nr 3

Kirjuta sünonüüm.

1. Kasemets
2. Haavamets
3. Lepamets
4. Saaremets
5. Männimets
6. Kuusemets
7. Tammemets
8. Sarapuumets
9. Vaher
10. Pärn

Huvitavat infot eesti keele kohta

Kõikidest puuliikidest ei saa lühikest vormi tähenduses *salu* moodustada. Nii ei ole suffiksiga – *ik* lõppevat vormi järgmistest puuliikidest:

Nulg, lehis, kadakas, kastan, jalakas, künnapuu, ebatsuuga, jugapuu, pihlakas, nulg, seeder, pöök, valgepöök, toomingas, pappel.

NB! Vormid *vahtrik* ja *pärnik* on küll olemas, kuid neid kasutatakse väga harva.

Ülesanne nr 4

Vaata pilti kasesalust ja koosta 10 –lauseline jutuke. Võib-olla virgutavad sinu fantaasiat sõnühendid alljärgnevast loetelust:

Pikad sirged tüved/ tüüpiline kasesalu/ istutatud mets/ looduslik kooslus/ salapäraselt kaugusse suunduvad teekesed/ muustriline puukoor/ sihvakad kaunitarid.



Foto 3. V. Belials *Männimets*.

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Otsusta, millest võiks tulla juttu järgmises tekstis kui selle võtmesõnad on järgmised.

- rahvamajandus
- tooraine
- puit

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa aru ei saa. Kui loed teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

METS KUI ROHELINE KULD

Metsa peamiseks saaduseks on – **puit**. Mitte ükski rahvamajandusharu ei saa hakkama (s.t. – ei tule toime) puiduta. Kõige hinnelisemaks inimese tootmistegevuses loetakse okaspuuliike (okaspuid). Ehituses, tselluloosi- ja paberitööstuses on puit parim tooraine. Kunstsiidi saamiseks ei teata paremat toorainet kui kuusk. Puidust valmistatakse paberit, värve, riideid, ravimeid. Puidust saadakse vaiku.

Puit allub kergesti mehhaanilisele töötlusele (töötlemisele), laseb end hästi liimida, hoiab hästi kinni metallist ja muust materjalist kinnitusi. Puidul on suurepäraseid resonantsilised omadused, mille tõttu teda kasutatakse muusikainstrumentide valmistamisel. Kas sa teadsid, et seedri puit omab suurepäraseid resonantsilisi omadusi ja selleks, et saada seedri puitu, laskusid välismaised firmad mitmesugustesse tumedatesse tehingutesse ja võtsid appi isegi kavaluse. XIX sajandi keskel sõlmis saksa kaubandusfirma Siberi õlitootjatega kummalise (nii tundus siberlastele) lepingu. Selles lepingus oli ettenähtud, et kastidel, milledes transporditi seedriõli, pidid olema kindla paksusega (täpselt sakslaste poolt ettekirjutatud) lauad. Selle nõudmise tegelikku mõtet ei taibanud siberlased kohe. Seisnes see aga selles, et Saksamaal võeti kastid lahti ja lauad saadeti muusikariistade vabrikusse. Nii teenis saksa firma taara pealt mitte vähem, kui maksis õli eest.

Uued sõnad ja väljendid

saadus, -e, -t

puit, puidu, puitu

rahva/majandus, -e, -t

tootmis/tegevus, -e, -t

продукт

древесина

народное хозяйство

производственная деятельность

toor/aine , -e, -t	сырье
kunst/siid , -i, -i	искусственный шелк
tehing , -u, t	делка
kinnitus , -e,- t	крепление
laseb hästi liimida	хорошо склеивается
resonantsilised omadused	резонансные свойства
laskusid tumedatesse tehingutesse	пускались на всякие уловки
kummali/ne , se, -st	странный
leping , -u, ut	договор
kastid võeti lahti	ящики разбирали
teeni/ma , -da, -b	зарабатывать

Ülesanne nr 3

Loetle puidu positiivseid omadusi. Kasuta sõnavara, mida sisaldas tekst.

parim tooraine/allub mehhaanilisele töölusele/on liimitav/hoiab hästi kinni metallist/omab resonantsilisi omadusi

Ülesanne 4

Kommenteeri sakslaste tehingut venelastega. Kasuta järgmisi sõnu ja sõnaühendeid.

targad/ kavaladebaausad/ lihtsameelsed/ rumalad/ lühinägelikud/ Loll-Ivani sündroom/ ärimehelikud/ ebaärimehelikud

Ülesanne nr 5

Lõpeta laused sobiva sõna või sõnaühendiga.

1. Puit on,,
2. Puidust saadakse
3. Mets omab (pakub)
4. Puit laseb ennast
5. Ehituses on puit

Ülesanne nr 6

Vasta küsimustele.

- Mis on metsa peamiseks saaduseks?
- Millised puuliigid on kõige hinnalisemad tootmistegevuses?
- Kus on puit parim tooraine?
- Mida saadakse puidust?
- Loetle puidu positiivseid omadusi?
- Kas sa teadsid varem seedri suurepärasest omadustetst?
- Kuidas kommenteerid sakslaste tehingut venelastega?

Ülesanne nr 7

Tõlgi sõnaraamatu abiga järgmine tekst eesti keelde.

Леса не только приносят огромную пользу человеку, но и поддерживают саму жизнь на земле. Из природных богатств они занимают место особое. Лес – главный источник кислорода, настоящий естественный фильтр. Лесам мы обязаны не только своим материальным достатком, но и здоровьем.

мы обязаны
материальный достаток
источник кислорода

me oleme tänu võlgu
materiaalne küllus
hapniku allikas

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Jutusta, missugune mets sulle meeldib. Mis tähtsus on metsal sinu elus?

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa aru ei saa. Kui loed teist korda, kontriolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

METS KUI INSPIRATSIOONI ALLIKAS

Mets omab suurt esteetilist tähtsust inimese elus. Metsa ilu ja võlu on alati köitnud ja vaimustanud inimest, eriti kunstnikke, kirjanikke ja poeete. Metsa on kujutatud kaunitel maalidel, kirjutatud raamatuid, mis ülistavad ta ilu ja võlu. Palju on metsale pühendatud luuletusi. Peaaegu iga puu on saanud luule objektiks. Metsast on saanud eriline loodusturismi objekt.

Meedikud ei väsi kiitmast metsa erilist mõju inimese tervisele. Mitte asjata ei asu sanatooriumid ja muud raviasutused alati kui mitte just metsas, siis vähemalt suurte puude vahetus läheduses. Tuberkuloosi dispanserid ja sanatooriumid tuberkuloosi haigetele asuvad alati männimetsas, sest seal on palju puhast õhku, mida haige väga vajab.

Kõikidel rahvastel on palju laule, mis on pühendatud kas metsale või erinevatele puudele. Eestlased laulavad alati oma pidudel rahvalikku laulu „Mets mühiseb”, aga ka teisi populaarseid laule kasest, tammest, vahtrast ja pihlakast. Vene rahvas on loonud samuti kauneid laule toomingast, pihlakast, kasemahlast ja muust.

Uued sõnad ja väljendid

võlu , -u, -	очарование
kõit/ma , -ta, -n	привлекать
vaimusta/ma , -da, -n	восхищать
vaimustunud	восхищавшее
ülista/ma , -da, -n	воспевать
luule , -e, -t	поэзия
pühenda/ma , -da, -n	посвятить
pühendatud	посвященный
kiit/ma , -ta, -n	хвалить
mõju inimese tervisele	влияние на здоровье человека
mitte asjata	не зря

vahetus läheduses
kase/mahl, -a, -a

в непосредственной близости
берёзовый сок

Ülesanne nr 3

Täida lüngad sobivate sõnadega.

1. Metsa ja on alati vaimustanud inimesi.
2. Kunstnikud, kirjanikud ja luuletajad on alati metsast.
3. Männikutes asuvad ja , sest seal on alati väga puhas õhk.
4. Kas tead vene rahvalaulu kase..... ?

Ülesanne nr 4

Vasta küsimustele.

1. Millised on metsa esteetilised omadused?
2. Mida nimetatuist hindad üle kõige?
3. Kas sa usud, et mets ja puud ravivad (omavad tervendavaid omadusi)?
4. Milliseid eestikeelseid laule ja luuletusi puudest või metsast sa tead?
5. Jutusta mõni legend ükskõik millisest puust.

Huvitavat infot eesti keele kohta

Väljendit *ei saa üle ega ümber* kasutatakse siis, kui tahetakse ütelda, et midagi ei saa vältida. Näiteks: Koolis *ei saa üle ega ümber* õppimisest. Metsanduskoolis õppides *ei saa üle ega ümber* praktikast metsas.

Koosta ise kolm lauset väljendiga *ei saa üle ega ümber*.

Ülesanne nr 5

Metsast rääkides *ei saa üle ega ümber* puuliikidest. Kirjuta lehele nii palju puuliike, kui sa tead. Võrdle kaaslasega, kumb sai rohkem.

Ülesanne nr 6

Leia iga puuliigi taha õige tõlge.

Береза/вяз/дуб/уль/ильм/каштан/клен/лещина/(псевдотсуга, лжетсуга, дугласия)
/липа/лиственница/можжевельник/ольха/орешник/осина/пихта/рябина/сосна/тополь/туя
/черёмуха/ясень/ива.

1. kuusk
2. kask
3. mänd
4. lepp
5. haab
6. pärn
7. tamm
8. kastan
9. ebatsuuga
10. lehis
11. toomingas
12. paju
13. sarapuu
14. pähklipuu
15. saar
16. jalakas
17. künnapuu
18. elupuu
19. pappel
20. vaher
21. nulg
22. kadakas
23. pihlakas

Ülesanne nr 7

Otsi „Õigekeelsuse sõnaraamatust” ja kirjuta välja, kuidas „käituvad” puu nimed nimetavas, omastavas ja osastavas käändes.

Ülesanne nr 8

Lõpeta laused. Kasuta järgmisi sõnu ja mitmuse osastavat käännet.

1. Eesti metsades on palju
2. Eesti metsades on vähe
3. Luua Metsanduskooli pargis kasvab palju

haab/lepp/saar/vaher/tamm/pärn/toomingas/pihlakas/jalakas/mänd.

2. TEEMA - Metsaelanikud

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Loetle, missuguseid Eesti metsloomi sa tead. Nimeta, milliseid neist oled looduses näinud. Milliseid oled näinud ainult loomaaias?

METSAELANIKUD

Ülesanne nr 2

Vali üks metsloom. Vali, millised omadussõnad loetelust sobivad selle metslooma iseloomustamiseks. Kirjelda valitud metslooma ja lase kaaslastel arvata, missugusest loomast on jutt.

Kohev/ kähär/ pikakarvaline/ sile/ tumedanahkne/ suur/ väike/ väle/ kohmakas/ kuri/ kaval/ ettevaatlik/ salakaval/ töökas/ kiire/ öise eluviisiga/ ettearvamatu/ hinnaline karusloom/ häbematu/ vett armastav.

Ülesanne nr 3

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa aru ei saa. Kui loed teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

METSAELANIKUD

Meie vestlused loodusest ja metsast ei saaks olla täiuslikud, kui me ei räägiks metsaelanikest – metsloomadest. Metsa looduslikuid tingimused sobivad elukeskkonnaks põtradele, metssigadele, rebastele, oravatele, ilvestele, huntidele, karudele, nugisele ja veel paljudele, paljudele metsloomadele. Metsas võime kohtuda kährikkoera, metskitse, ning kui veab, siis ka mägra ja kobrasega. Hall – ja- valge jänes on tüüpilised metsaelanikud.

Rääkides loomadest, peame tõdema, et nendega on nii, nagu palju muugagi: kord nii, kord naa. Mõnikord on mõnd liiki liiga vähe, siis aga jälle – palju! Ühest küljest on nad ehteks metsadele ja kogu faunale, teisest küljest aga võivad tekitada suurt kahju. Oli aeg, mil kobraste ja kährikkoerte arvukus oli nii väike, et ähvardas selle liigi lõplik kadumine meie metsadest. Nii toodi neid mingil ajal sisse, kuid praeguseks on olukord väljunud kontrolli alt ning otsitakse võimalusi nende arvukuse reguleerimiseks. Kahtlemata on igale metsale uhkuseks põtrade olemasolu, kuid mingil hetkel on nad väga ohtlikud noortele

metsakultuuridele. Teatakse juhuseid, kus need gigandid on hävitanud terveid noori metsaistandusi. Normaalseks põtrade tiheduseks peetakse viis põtra tuhande hektari metsa kohta. Sellise arvukuse tagamisega püüavad tegeleda jahimajandid. See ei tähenda loomade kontrollimatut küttemist, vaid tegutsemist rangelt kooskõlas seadustega ning loomade, looduse ja metsaga arvestamist. Viimasel ajal räägitakse sellest, et meie metsadesse on tagasi tulnud ka ahm, keda palju aastaid ei kohatud Eesti metsades. Kes teab, millal hakkame nende rohkuse pärast muret tundma. Looduses on kõik kõigiga seotud ning sõltuvuses. Meie aga, kes me oleme kõigest külalised suure võluri Looduse juures, peame eriti hoolikalt kõiki looduse märke ja endeid lugeda oskama ning mis peamine – käituma nagu on sobilik külalisele. Küllap siis on peremees Loodus helde meiega oma ande jagama.

Uued sõnad ja väljendid

metsa/elanik , -u, -ku	обитатель лесов
mets/loom , -a, -a	(дикий) зверь
elu/kesk/kond , -konna, -konda	среда обитания
metssiga , -sea, -siga	кабан
reba/ne-se , -st	лиса
orav , -a, -at	белка
ilves , -e, -st	рысь
hunt , hundi, hunti	волк
karu , -, -	медведь
nugis , -e, -t	куница
kährrik/koer , -a, -a	енотовидная собака
mets/kits , -e, -e	косуля
mäger , mägra, mäkra	барсук
kobras , kopra, kobrast	бобр
hall-jänes , -e, -t	заяц -русак
valge -jänes , -e, -t	заяц- беляк
põder , põdra, põtra	лось
ahm , -i, -i	росомаха
tõde/ma , -da, -b	констатировать
väljuma kontrolli alt	выйти из под контроля
jahi/majand , -i, -it	охотничье хозяйство
sõltuvus , -e, -t	зависимость
enne , ende, ennet	предзнаменование
looduslikud tingimused	естественные условия
arvukus , -e, -t	численность
tihedus , -e, -t	плотность
arvukuse tagamine	гарантирование численности
rangelt kooskõlas	в строгом соответствии
kooskõlas seadustega	в соответствии с законами
and , anni, andi	здесь: дар
jagama ande	распределить дары

Ülesanne nr 4

Vasta küsimustele.

- Miks peaksime rääkides loodusest rääkima ka metsloomadest?
- Miks võime kohata meie metsades nii paljusid metsloomi?
- Kuidas on olukord loomade arvukusega meie metsades?
- Kas kõiki liike on võrdselt?
- Millised liigid on olnud hävimisohus?
- Kuidas peaksime suhtuma metsade kaunitari – põtra?
- Milline on normaalne põtrade tihedus ?
- Kes reguleerib metsloomade arvukust metsas?
- Millest juhinduvad jahimajandid metsloomade arvukuse reguleerimisel?
- Kes on ilmunud viimastel aastatel jällegi meie metsadesse?
- Mida peame meeles pidama suhlemisel loodusega?

Ülesanne nr 5

Milline väidetest on tõene ning milline väär?

- Metsloomi on alati liiga palju.
- Põdrad on tõelised metsakahjurid.
- Normaalseks põtrade tiheduseks metsas loetakse viis põtra tuhande hektari kohta.
- Jahimajandid hävitavad üleliigseid metsloomi.
- Viimasel ajal on eesti metsadesse jälle elama asunud ahm.
- Inimene on Looduse kroon.

Ülesanne nr 6

Ava sulud.

1. Kohtusime loomaaias (põder, metskits ja metssiga).
2. Kohtumine (karu ja hunt) vabas looduses ei pruugi alati inimesele hästi lõppeda.
3. Kas oleksid ehmunud kohtudes (ilves) oma kodu õues.
4. Tänavu võis sageli koduõues (rebane ja kährikkoer) kohtuda.
5. Kohtumised (metssiga) toimuvad üldreeglina kartulimaal õhtusel ajal või öösel.
6. Eesti võib hoobelda põtrade (arvukus).
7. Loodus on helde (meie) oma ande jagama, kui austame tema seadusi.
8. Tingimata peab tutvuma (seadus) enne kui hakkad reguleerima loomade arvukust metsas.

Ülesanne nr 7

Arutage rühmas. Kui sa peaksid kodustama ühe metslooma, siis mis loom see võiks olla ja miks? Kirjeldage seda looma täpsemalt (kasv, värv, kombed, eluviisud, kasulikkus jms.)

Ülesanne nr 8

Vestle oma pinginaabriga sellest, kus on loomal kõige õigem elada – kas metsas või loomaaias? Jagunege vesteldes nii, et üks arvab, et loomaaias ja teine, et metsas. Põhjendage oma seisukohti.

Ülesanne nr 9

Koosta viktoriin loomadest väikestele loodussõpradele (10 küsimust)



Foto 4. V. Belials *Metsaelanikud*.

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Vasta küsimustele.

- Nimeta, mis loomad on pildil?
- Millised neist on kiskjad? Millised rohusööjad?
- Kus võib kõiki neid loomi nii nagu pildil näha?
- Kas oled käinud Elistvere loomapargis?
- Kas loomad pildislt on seal?
- Kas sa tead, millistel Elistvere Loomapargi loomadel on nimed?
- Kelle järgi on pandud nimed?

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa ei saa aru. Kui loed teksti teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

ELISTVERE LOOMAPARK

Elistvere loomapark on rajatud põlisele Vooremaale eesmärgiga meelitada sellesse üsna kõrvalisse paika (kohta) turiste ning elavdada sellega kohalikku majandust. Teiseks eesmärgiks oli pakkuda loodusõppe võimalusi huvilistele. Looduspargi rajajateks oli grupp kohalikke loodussõpru ning entusiaste, kes löid MTÜ (mittetulundusühingu) ning taotlesid raha loomapargi rajamiseks, koostasid ja kirjutasid vajalikud projektid. Ka esimesed loomad – Villu ja Vilja- on seotud pargi rajajatega. Villu sai nime tolleaegse keskkonnaministri Villu Reiljani järgi, kes suure Luua ja Vooremaa patrioodina tegi palju selleks, et loomapargi idee teostatuks saaks. Teine suur Vooremaa entusiast oli Ene Ilves, kes kirjutas projektid ning idee järgi oleks Viljast pidanud saama Ene, kuid „ristimisel” otsustati kaunima kõlakombinatsiooni kasuks. Nii sai nime Vilja. Kindlasti peaks olema loomapargis loom, kes kannab nime Kaupo, sest Kaupo Ilmetita ei oleks üldse sellist ideedki olnud. Kaupo Ilmet on juba korra oma elus Aakresse sellise loomapargi loonud. Elades Vooremaal ning tundes kohalikke olusid, selle voorusi ja kitsaskohti, tekkiski tal mõte veelkord üks loomapark rajada. Tema initsiatiivil kutsuti kokku huvigrupp ning pärast põhjalikku analüüsi, kohalike olude ning ka teistete maade (Saksamaa) kogemusega tutvumist, läks tööks lahti. Nüüd aga anname sõna Kaupo Ilmetile endale.

Elistvere loomapargi rajamisloost räägib tema asutaja Kaupo Ilmet

Oli aasta 1996. Minu poole pöördus Tabivere vallavanem Kalev Raudsepp ettepanekuga kaaluda võimalust Elistvere mõisa pargi ja parkmetsa baasil eksponeerida meil olnud ja olevaid metsloomi nii nagu seda tehti 1960. - 1990. a Aakre metskonnas. Eesmärk oli anda tagasi elu omaaegsele kuulsale Elistvere mõisakompleksile, mis selleks ajaks oli muutunud võssa kasvanud prügilaks koos mõisavalitseja maja varemete ja Baltimaade ühe kauneima sisekujundusega mõisahäärberi võssakasvanud vundamendiga.

Omaaegseid rahvapidusid, väljanäitusi, tuletõrjeseltsi võistlusi meenutasid tantsulava jt rajatiste mädanenud laudised, rohtu ning võssakasvanud pargiaas, pargiteed ja alleed. Olukord oli troostitu, kuid teistpidi sobilik loodus–loomapargi rajamiseks.

(Kaupo Ilmet „Elistvere loodus –loomapargi rajamislugu” – Elistvere kultuuri –ja kodukandi lood”, II vihik, Eesti Metsaselts 2007, lk. 5)

Uued sõnad ja väljendid

põli/ne , -se, -t	древний
pakkuda loodusõppe võimalusi	предлагать возможности для обучения природоведения
mittetulundus/ühing , -u, - ut	некоммерческое объединение
kõla/kombinatsioon , -i, -i	звуковая комбинация
kohalikud olud	местные обстоятельства
kitsas/koht , -koha, -kohta	проблемное место
prügila , -a, -t	мусорная свалка
mõisa/valitseja , -, -t	управляющий (имением)
välja/näitus , -, -t	выставка -продажа
tule/tõrje/selts , -i, -i	пожарная охрана
tantsu/lava , -, -a	эстрада
laudis , -e, -t	настил дощатый
troostitu , -, -t	убогий
kaaluma võimalust	взвесить возможность, обстоятельства
huvi/grupp , -grupi, -gruppi	заинтересованные лица
mõisa/häärber , -i, -t	усадьба, господский дом

Ülesanne nr 3

Otsusta, kas alljärgnevad väited Elistvere Loomapargi kohta on tõesed või valed.

1. Elistvere Loomapark asuv Vooremaal.
2. Elistvere Loomapark on suur ja liigirikas.
3. Elistvere loomapargis on palju ahve.

4. Elistvere Loomapargis on madude osakond.
5. Elistvere Loomapargis saab tutvuda ka väikeste närilistega.
6. Elistvere Loomapargi piisonite nimed on Villu ja Vilja.

Ülesanne nr 4

Selekteeri uued sõnad ja väljendid järgmiselt:

Loodustemaatika

Kultuurilooline sõnavara

Ülesanne nr 5

Täida lüngad järgmiste loodusvaldkonna sõnadega

Metskond/ võssakasvanud pargiaas/ võssakasvanud pargiallee/ pargiteed/ prügila/ park/ parkmets.

1. Elistvere Loomapark pakub võimalust (metsloomad- mitm. osastav) eksponeerida.
2. Praeguse Elistvere Loomapargi territooriumil olid (võssakasvanud pargiaas- mitm. nimetav, pargiallee –ainsuse nimetav, ja tee- mit. nimetav).
3. Enne loomapargi rajamist oli mõisa kompleks muutunud (prügila – ainsuse saav).
4. Oli vaja anda uus elu Elistvere mõisa (park ja parkmets – ainsuse alaleütlev).
5. Selline loomapark oli kunagi Aakre (metskond –ainsuse seesütlev).

Ülesanne nr 6

Kas tekstis oli sinu jaoks täiesti uutset informatsiooni, mida sa varem ei teadnud? Kommenteeri teksti sellest seisukohast lähtudes. Kasuta järgmisi konstruktsioone ning lõpeta laused:

- Ma ei olnud kuulnudki, et.....
- Olin küll kuulnud, et
- Teadsin juba varem, et
- Päris uudne oli minu jaoks
- Oleksin tahtnud rohkem teada (millest?).....

Ülesanne nr 7

Kõik mittetulundusühingud töötavad vähese rahaga ning vajavad sageli abi. Nii on see ka Elistvere Loomapargiga. Mitu korda on tulnud üldsusel ulatada oma abistav käsi. Jutusta, mida saaksime meie ja üldsus teha selleks, et selline tore koht ei peaks sulgema uksi külastajatele. Võib-olla on abiks ja virgutavad sinu fantaasiat mõned pakutud lahendused: *viia toitu/ varustada tammetõrude ja heinaga/ teostada hooldustöid/ töötada vabatahtlikena jne. jne.*

Ülesanne nr 8

Koosta viktoriin Elistvere Loomapargi asukatest, kasutades järgmisi materjale.

- Valdu Reinaas „Metskits – metsa kaunitar või paharet”, Ajakiri „Sinu Mets” nr. 19, MTÜ Eesti Erametsa Keskus, 2010, lk. 15;
- Valdu Reinaas „Metssiga –hea või paha?”, ajakiri „Sinu Mets”, nr. 18, MTÜ Eesti Erametsa Keskus, 2010, lk. 15.
- Asta Sarv „Lugusid loomapargi kasvandikest”, Elistvere kultuuri –ja kodukandilood, II vihik, Tallinn, Eesti Metsaselts, 2007, lk. 14 -19.

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Töötage rühmas. Nimetage võimalikult palju erinevaid putukaid.

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa aru ei saa. Kui loed teksti teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

KAHJURPUTUKAD

Putukate maailm on hiigelsuur. Selleks, et rääkida kõikidest putukatest, tuleks kirjutada mitu raamatut. Ainuüksi neid putukaid, kes elutsevad metsas, on mitmeid tuhandeid. Tuleb teha valik nendest, kes kõige sagedamini ja agressiivsemalt hävitavad meie metsi.

Alustada võiks tavalisest maipõrnikast, kes ise polegi metsale kahjulik, küll aga tema vastsed. Maipõrnika vastsed söövad ära noorte männi tõusmete juurekesed. Seejärel peaks nimetama sitikat, kes armutult nii noori kui täiskasvanud puid hävitab. Männimetsade tõeliseks nuhtluseks aga peetakse männikedrikut. Iga tema vastne hävitab iga päev 60 okast, aga kogu suve jooksul – mitu tuhat. Kedrikute perekond on väga suur: tamme-, siberi-, männikedrik. Lehtpuu metsi aga hävitab paaritu kedrik. Inimeste poolt nii armastatud ja imetletud liblikad võivad samuti kahjuriteks osutuda. Nii hävitab okkaliblikas vastse staadiumis kuusemetsi. Niinekahjurid hävitavad puu niine ning tagatipuks ka puu. Kui veel lisad, et puutüve ühele ruutmeetrile mahub neli tuhat putukat ja nende vastset, siis on mõistetav, miks laskuvad metsakasvatajad mõnikord võitluses kahjuritega isegi niisuguse äärmusliku võtteni nagu metsa põletamine. Mõistagi tuleb siis olla hoolas, et tuli ei väljuks kontrolli alt ega kanduks ka kedriku poolt kahjustamata metsa. Kõige arukamaks viisiks võitluses kahjuritega peetakse võitlust bioloogiliste vahenditega.

Uued sõnad ja väljendid

putukas , putuka, putukat	нeceкoмoe
mai/põrnikas , -a, -t	майский жук
sitikas , -a, -t	жук
kedrik , -u, -ut	шелкопряд
koore/ürask , -i, -it	короед
paaritu kedrik , -u, -ut	непарный шелкопряд
niin , -e, -t	луб
kahjur , -i, -it	вредитель
okka/liblikas , -liblika, -liblikat	бабочка -монашечка

vast/ne , -se,- set	личинка
põletami/ne , -se, st	сжигание
lahti saa/ma -da, - saab lahti	избавиться
tõusmed , tõusmete, tõusmeid	всходы
röövik ,-u , -ut	гусеница
nuhtlus , -e, -st	наказание
taga/tipuks	в конце концов
vastse staadium , - i, -	в стадии личинки
äärmuslikud võtted	чрезвычайные (крайние) приёмы
vihja/ma , -ta, -b	намекать

Ülesanne nr 3

Lahterda tekstis sisalduv informatsioon järgmise skeemi järgi.

Olin kuulnud

Kuulsin esmakordselt

Vajan täiendavat teavet

Ülesanne nr 4

Mõttele, kust võiks leida materjali täiendavaks teabeks (raamatud, taime-ja metsakasvatuse tunnid, Internet, Zooloogia muuseum)? Milline allikas pakutud loetelust võiks olla kõige huvitavam? Miks?

Ülesanne nr 5

Vasta küsimustele.

- Kui palju on putukaid?
- Mida peaks teadma maipõrnikast?
- Kes on männimetsade tõeline nuhtlus?
- Kui palju hävitab männikedriku vastne iga päev okkaid?
- Kas liblikad on ainult ilusad ja süütud?
- Kus elutsevad kooreüraskid?
- Mida hävitavad niinekahjurid?
- Mitu putukat mahub puutüve ühele ruutmeetrile?
- Missuguseid äärmislikke võtteid kasutatakse võitluses kahjuritega?
- Mida peetakse kõige arukamaks võitluses kahjur-putukatega?

Ülesanne nr 6

Millised väited teksti kohta on õiged ning millised valed?

1. Metsas elutsevaid putukaid on 650.
2. Maipõrnikas on väga kahjulik putukas?
3. Iga männikedriku vastne hävitab iga päev 60 okast ja suve jooksul mitu tuhat.
4. Kooreüraskid elavad puutüves.
5. Võitluses kahjurputukatega on kõige efektiivsem metsade põletamine.
6. Kõige arukamaks võitlusviisiks peetakse võitlust bioloogiliste vahenditega.

Ülesanne nr 7

Taasta dialoog:” Zooloogia muuseumis”

Ekskursant:.....

Teadlane: Abi saab nii raamatutest, õppekäikudest, loengutest tunnis, Internetist kui ka meilt – Zooloogia muuseumist. Loomulikult ka looduskeskustest.

Ekskursant:

Teadlane: Jah meil on ka erialane raamatukogu ja raamatutest leiate nii tabelid putukate loetleluga kui ka illustratsioonid, mis aitavad kahjureid määrata.

Ekskursant:.....

Teadlane: Arvan, et parim viis on kombineeritud meetod: iseseisev lugemine, loengute kuulamine, Internetist täiendava teabe otsimine ning muuseumis kahjurite väljapanekutega tutvumine.

Ekskursant:

Teadlane: Jah, oleme aidanud nii tehnikumide kui ka gümnaasiumide õpilastel uurimistöid koostada ning olümpiaadideks valmistuda.

Ekskursant:.....

Teadlane: Oleme võimelised ka erialast keeleabi osutama. Olete alati teretulnud!

Ülesanne nr 8

Koosta teksti sõnastik viimasele ülesandele:” Zooloogia muuseumis”. Millised sõnad või väljendid vajavad täiendavat treeningut harjutuste näol?



Foto 5. V. Belials *Putukad.*

Ülesanne nr 1

Vaatle pildil olevaid putukaid ja mõtle, kas oskad neid nimetada.

Tegelikult tead sa ainult esimese putuka eestikeelset nime. See on – *leptriinu* – божья коровка, ülejäänud proovi ära mõistatada. Edasi tegutseme järgmiselt: kirjutage käest –kätte rändavale paberilehele ühe võimaliku metsa vaenlase nimi (loetelu). Oletan, et moodustus loetelu:

- putukad
- salakütid
- loomad
- kliima
- ärimehed

Ülesanne nr 2

Proovige tõestada näidete varal, et nad on metsa vaenlased.

- Putukad:
- Salakütid:
- Loomad:
- Kliima:
- Ärimehed:

Ülesanne nr 3

Räägime nüüd pildil olevatest kahjurputukatest. Kas teadsid nende nime? Need on:

- pajumailane
- siklane

Ülesanne nr 4

Loe, mida kirjutatakse „Loomade elus III” pajumailase kohta. Loe teksti kaks korda. Kui loed esimest korda ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa aru ei saa. Kui loed teksti teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

PAJUMAILANE

Metsamajandusele ohtlikud on mõned *mailaste* (Cassidae) liigid, näiteks *pajumailane* (cossus cossus). Pajumailaste emasliblikas muneb munad 20 - 70 kaupa hunnikutesse vanade pajude, haabade, leppade, jalakate või tammede tüvele korba pragudesse. Areng kestab kaks aastat.

Noored röövikud närvivad end koore alla, kus valmistavad ebakorrapärase kujuga käigu, milles nad talvituvad. Järgmisel aastal lähevad röövikud laiali ja igaüks neist närib puitu tungides sellesse laia, enamasti pikisuunalise käigu. Pajumailast nimetatakse vene keeles „haisvaks”, kuna röövikud lehkavad teravalt ja ebameeldivalt puupiirituse järele; sellist lõhna eritab ka kahjustunud puit. Kuigi pajumailane asustab eelkõige vanu ja haigeid puid, võib ta ohtlik olla ka tervetele puudele juhul, kui on tekkinud väiksed, aga püsivad kahjustuskolded.

H. Remm „Loomade elu III”, Tallinn, „Valgus”, 1984, lk. 286

Uued sõnad ja väljendid

paju/maila/ne , -se, -st	древоточец пахучий
maila/ne , -se, -st	вероника
lepa/triinu , -, -t	божья коровка
sikla/ne –se, -st	усач, жук
emas/liblikas , -a, -t	бабочка -самка
pragu , prao, pragu	щель
corp , korba, korpa	корка
näri/ma , -da, -n	грызть
eba/korrapära/ne , -se, -st	несимметричный
käik , käigu, käiku	ход
röövik , -u, -t	гусеница
puu/piiritus , -e, st	метиловый спирт
kahjustus/kolle -kolde, -kollet	очаг повреждения

Ülesanne nr 5

Vasta küsimustele.

- * Miks peaksime tundma mailast?
- * Milliste puude tüvele ja pragudesse muneb munad pajumailase emasliblikas?
- * Kui kaua kestab areng, mil munadest saavad noored röövikud?
- * Kuidas nimetatakse pajumailast vene keeles ja miks?
- * Kellele on ohtlik pajumailane?

Ülesanne nr 6

Selekteeri väited printsiibil õige – vale.

- Emasliblikas muneb munad 50 kaupa hunnikutesse.
- Emasliblikas muneb munad pajude, haabade, leppade, jalakate või tammede lehtedele.
- Röövikud närvivad lehetedesse suured augud.
- Pajumailast nimetatakse vene keeles haisvaks, sest röövikud lõhnavad puupiirituse järele.
- Pajumailane on ohtlik ka noortele puudele.

Ülesanne nr 7

Pildil oleva siklase ja lepatriinu kohta loe Vikipeediast ning kirjuta referaat metsa vaenlastest –putukatest. Keskendu järgmistele aspektidele:

- Metsa võimalikud vaenlased (Ülesanne 1).
- Metsa söber-putukad ja kahjurputukad.
- Kuidas ja kas on võimalik likvideerida või ennetada metsakahjurite mõju?

NB! –Viimasele küsimusele saad vastuse ja palju häid mõtteid, mida edasi arendada, kui loed läbi lk. 124 -130 venekeelsest metsanduse „ aabitsast” – «Р. Бобров « Беседы о лесе», Москва, «Молодая гвардия» , 1979.

NB! – Fotol poseeriv pajumailane on pildistatud Luua pargis tammel, kus on jälgitavad ka tema tekitatud kahjustused.

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Otsusta, millised neist on seened.

Jalakas/ puravik/ kukeseen/ pilvik/ männiriisikas/ kuusk / kobras/ kitsemampel/ tavavahelik/ kährikkoer/ põdramokk/ riisikas.

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa aru ei saa. Kui loed teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

SEENED

Kui räägime seentest, siis meenuvad inimesele tavaliselt söögiseened: kukeseened, puravikud, riisikad, pilvikud, heinikud, aga ka mürgised kärbseseened. Samas on seeni palju rohkem kui me neid söögiks tarvitame.

Mükoloogid väidavad, et tuntakse 80 000 seene liiki. Neid võib kohata kõikjal: vees, maa peal, õhus. Erinevalt taimedest ei oma seened klorofüllit ja ise ei suuda sünteesida orgaanilist ainet. Seevastu aga seedivad valmis „orgaanikat” uskumatu kiirusega. Piisab mõnest päevast, et pisikesest, silmale nähtamatust seeneosakesest kasvaks suur seen. Seepärast räägitaksegi: kasvab nagu seen pärast vihma.

Seened võivad tekitada suuri sekeldusi ja suisa pahandusi inimestele. Tarvitseb vaid veidikeseks uinutada valvsus, kui seened võivad lammutada laokile jäetud esemed või lausa terve maja. Paljud haigused on seente tekitatud. Samas, metsa jaoks on seened suur õnnistus. See tuleb sellest, et seened on looduse sanitarid. Kui neid ei oleks, kattuks maa surnud puude ja loomade kihiga ning noored taimed ei suudaks pinnasesse tungida. Seega, seenetesse tuleb suhtuda nii ja naa – kord on nad meie sõbrad, kord vaenlased. Seeni, mis toituvad puidust on 50 000 ringis. Seenhaigused tekitavad puudel vähkkasvajaid ja tüve haavandeid, kõverdavad puude latvu, katavad lehed kärntõvega või „söövad” nad ära. Seega, seened oleks justkui metsa vaenlased. Samal ajal tuntakse üle 400 seene liigi, mis põhjustavad haigusi metsa kahjurputukatel. Jõuame jällegi välja selleni, et looduses, nagu eluski, pole kõik must–valge ning palju on veel saladusi. Kuidas saavutada tasakaal, kuidas toimida nõnda, et ei kannataks loodus ega inimene ning seened valmistaksid meile ainult mõnusaid maitseelamusi ja puhkuserõõme, see probleem jääb sinu põlvkonna lahendada.

Uued sõnad ja väljendid

kuke/seen , -e, -t	лисичка
puravik , puraviku, puravikku	боровик
kivi/puravik	белый гриб
haava kivipuravik	подосиновик
tamme kivipuravik	дубовый боровик
kogrits , -a, -t	сморчок обыкновенный
mürkel , -i, -t	сморчок
riisikas , -a, t	рыжик
kase/riisikas	волнушка розовая
kuuse/riisikas	еловый рыжик
tõmmu/riisikas	черный груздь
männi/riisikas	сосновый рыжик
pilvik , -u, -t	сыроежка
kännu/seen ,	опёнок
kitse/mampel , -i, -t	колпак кольчатый
põdra/mokk , -moka, -mokka	ежевик пёстрый
sünteesi/ma , -da, -b orgaanilist ainet	синтезировать органическое вещество
seedi/ma , -da, -n	переваривать
seene/eos , -e, -t	грибной спор
sekeldus , -e, -t	суета
suisa = lausa	открыто, прямо
uinuta/ma , -da, n	усыпить
valvsust uinutama	усыпить бдительность
õnnistus , -e, -t	благословение
kiht , kihi, kihti	слой
tungi/ma -da – n	проникнуть
kasvaja , -, -t	опухоль
vähk , vähi, vähki	рак
haavand , -i, -it	язва
kärn/tõbi , -tõve, -tõbe	парша
metsa/kahjurid , -kahjurite, -kahjureid	лесные вредители
tasa/kaal , -u, -u	равновесие
maitse/elamus , -e, -st	вкусовое качество
põlv/kond , -konna, -konda	поколение

Ülesanne nr 3

Vasta küsimustele.

- Millisteks seenteks jagunevad seened laias laastus?
- Kui palju tuntakse seeni mükoloogide arvates?
- Kust võib leida seeni?
- Mis on seente eripära (iseloomulik tunnus)?
- Miks räägitakse: „Kasvab nagu seeni pärast vihma”?
- Milleks on seened võimelised?
- Kas seened on „head” või „pahad”?
- Missugune ülesanne jääb lahendada tulevastele põlvkondadele?

Ülesanne nr 4

Otsusta, missugused väited on tõesed, missugused väärad.

1. Seened jagunevd söögi –ja mitte söögiseenteks.
2. Seenhaigused „söövad” puulehed ära.
3. Seeni, mis toituvad puidust on 20 000.
4. Ainult üksikud seened põhjustavad metsa kahjurputukatel haigusi.
5. Praegune põlvkond peab leidma tasakaalu „heade” ja „halbade” seente vahel.

Ülesanne nr 5

Kirjuta välja, mida uut said teada seentest sellest tekstist. Grupeeri seente omadused järgmiselt.

Positiivsed omadused

Negatiivsed omadused

Ülesanne nr 6

Nüüd grupeeri uued sõnad järgmise skeemi järgi. Moodusta lauseid päris võõraste sõnade või sõnaühenditega.

Tuttavad

Olen kuulnud

Ei teadnud üldse

Ülesanne nr 7

Taasta dialoogis puuduvad laused.

A:

B: : Ei teadnud, mina arvasin, et seeni on mõnikümmend liiki.

A:.....

B: Olin küll kuulnud, et seened võivad pahandust teha, kuid, et nii suurel määral, see oli mulle üllatus.

A:

B: Ka sellistest seenhaigustest, mis moonutavad puid, ei olnud ma kuulnud.

A:

B: Jaa, see on tõsine probleem!

A:

B: Aeg näitab, kas see on meie põlvkonnale jõukohane või jätame selle probleemi tulevastele põlvkondadele lahendada.

Ülesanne nr 8

Kirjuta punktiiri asemele sobiv sõna või väljend.

1. Olen , et seened võivad mängida meie elus nii suurt rolli.
2. Seda küsimust võib lahendada
3. On tõsi, et seene..... võivad kasvadakosmilise kiirusega.
4. Seened on paljude haiguste
5. Kes oleks võinud arvata, et puudelgi on niisugune tõsine haigus nagu

Ülesanne nr 9

Sul tuleb esineda loodussõprade kokkutulekul ettekandega teemal” Seened – meie sõbrad ja vaenlased”. Koosta oma ettekande tekst. Vali järgnevast loetelust sobivad väljendid.

Omama suurt tähtsust/ jätma ükskõikseks/ tekitama soovi sellega tegeleda/ äratama uudishimu/ julgustama/ jätkama otsinguid;

Tekitama haigusi/ põhjustama haigusi / tekitama probleeme / põhjustama tõsiseid kõrvalekaldeid/ esile kutsuma haigusi (kahjustusi) hävitama puid (kahjureid);

Suhtuma täie tõsidusega / otsima lahendusi probleemi(de)le/ pakkuma omapoolseid lahendusi/ võitlema kahjustava toimega.

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Nimeta, milliseid linde tead.

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa aru ei saa. Kui loed teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

EESTI LINNUD

Eestis elab 328 liiki linde. Eesti rahvuslind on *suitsupääsuke*, kes on iseloomulik meie arvukatele maa-asulatele. Siiski ei ole ta kõige arvukam pesitseja. Kõige tavalisemad on hoopis puistutes elavad *mets-vint* ja *salu-lehelind*. Suurematest lindudest on enimlevinud *naerukajakas* ja *sinikael-part*. Röövlindudest võib kõige sagedamini kohata *hiireviud*. Mandri-Eesti külades on arvukas *valge-toonekurg*.

Eesti asub mitmete lindude rännuteedel. Seetõttu võib sügisel ja kevadel Lääne-Eesti rannikul kohata palju läbirändavaid *aule*, *sinikael-part*, *valgepõsk-laglesid* ja *rabahanesid*.

Uued sõnad ja väljendid

rahvus/lind , -linnu, -lindu	национальная птица
suitsu/pääsuke , -se, -st	касатка, деревенская ласточка
maa/asula , -, -t	населенный пункт в сельской местности
pesitseja , -, -t	гнездящая птица
mets/vint , -vindi, -vinti	зяблик
salu-lehe/lind , -linnu, -lindu	пеночка-лесничка
enimlevinud	самый распространённый
naeru/kajakas , -a, -t	чайка обыкновенная
sinikael-part , -pardi, -parti	кряква
rööv/lind , -linnu, -lindu	хищная птица
hiire/viu , -, -d	малый сарыч
valgepõsk-lagle , -, -t	казарка белощёкая
aul , -a, -a	морянка
raba/hani , -e, -e	гусь белый
toone/kurg , -kure, -kurge	аист

Ülesanne nr 3

Märgi ära linnud, mida oled looduses või loomaaias näinud.

vares , -, -t	ворона
varbla/ne , -se, -st	воробей
tuvi , -, -	голубь
hakk , haki, hakki	галка
rähn , -i, -i	дятел
tiha/ne , -se, st	синица
puu/koristaja , -, -t	поползень
käbi/lind , -linnu, -lindu	клест
pask/näär , -i, -i	сойка
harakas , -haraka, harakat	сорока
kajakas , kajaka, kajakat	чайка
kana/kull , -i, -i	ястреб
kotkas , kotka, kotkast	орёл
toone/kurg , -kure, -kurge	аист
luik , luige, luike	лебедь
mets/part , -pardi, -parti	дикая утка
mets/hani , -e, -e	дикий гусь
ööbik , -u, -ut	соловей
lõoke , -se, -st	жаворонок
kuld/nokk , -noka, -nokka	скворец
must (künni/vares) , -se, st	грач
haigur (kalakurg) , -u, -ut	цапля
põõsa/lind , -linnu, -lindu	славка
lehe/lind , -linnu, -lindu	пеночка
rohe/vint , -vindi, -vinti	зеленушка
porr , -i, -i	пищура
peoleo , -, -d	иволга
kärbse/näpp , -näpi, -näppi	мухоловка
metsis , e, -t	глухарь
teder , tedre, tetre	тетерев
laane/püü , -, -d	рябчика
mets/kurvits , -a, -at	вальдшнеп
raba/kana , -, -	куропатка белая
põld/püü , -, -d	куропатка серая
öö/sorr , -i, -i	козодой

Ülesanne nr 4

Otsi internetist ühe linnu pilt ja kirjelda seda.

- Üldmulje (tavaline, suur –väike, millegipooldest eristuv);
- Milline on linnu pea, nokk, saba, jalad;
- Eritunnused

pea , -, -d	ГОЛОВА
nokk , noka, nokka	КЛЮВ
saba , -, -	ХВОСТ
lehvik , u, -ut	веер
mustrili/ne , se, st	узорчатый

Ülesanne nr 5

Millisest suursugusest linnust räägitakse, kui tema iseloomustamiseks ja kirjeldamiseks saab kasutada järgmisi väljendeid.

- **suursugune ja väarikas hoiak** величественная и почтенная осанка
- **pikk kuninglik kael** длинная королевская шея
- **lumivalge sulerüü** белоснежный наряд

Ülesanne nr 6

Loomulikult tundsid sa ära luige, kuid kas sa tead, et luiged on lisaks oma kuninglikule hoiakule ja suursugusele väljanägemisele ka haruldased linnud sellepolest, et nad on kõige korralikumad „abikaasad”. Loe läbi järgnev tekst ja jutusta, mis sind üllatas ja hämmastas.

TRUUDUS

Mõned aastad tagasi lendas üle küla luigeparv. Luiged puhkasid väikesel järvekesel küla taga. Oli varajane hommik. Luiged ujusid, puhastasid sulgi ja kisasid valjusti. Kui inimesed külas ärkasid, ei lubanud nad lastel minna järve ligidale, et mitte häirida ja hirmutada luigeparve. Luiged peatusid järvekesel terve päeva, kuid järgmise päeva varahommikul valmistusid äralennuks. Nad oleksidki ära lennanud sama vaikselt kui nad saabusid, kuid äkki kostus lask. Ehmunud linnud tõusid õhku, kuid kaldale jäi lebama haavatud lind – luik. Parv ei jõudnud veel ära lennata, kui sellest eraldus üks luikedest ja tiirutas kaua haavatud sõbratari kohal. Inimesed kuulsid esmakordselt kohutavat karjet, mida oli võimatu pisarateta kuulata. Siis lendas luik ära. Inimesed oleksid selle juhtumi ehk unustanud, kuid täpselt aasta pärast, täpselt samal päeval ja tunnil saabus luik, kes laulis kurba laulu oma kaotatud sõbrannat leinates. Nii kordub see juba neljandat aastat. Inimesed ootavad teda, viskavad toitu ja saavad aru, et see on seesama luik, kes kaotas siin oma paarilise.

Mis saab edasi? Inimest, kes tulistas luike, muidugi karistati, kuid

Ülesanne nr 7

Lõpeta jutustus.

- Kas loole on õiglast lahendust?
- Kuidas oleksid sina karistanud tapjat?
- Mida ütlevad looduskaitsjad niisuguse kuriteo kohta?

Ülesanne nr 8

Otsi materjali internetist ja koosta viktoriin lindudest. Huvitavat materjali leiad ka mälumänguraamatutest, näiteks: Indrek Salis, Jevgeni Nurmla „Kas sina tead”, „Äripäev”, 2008.

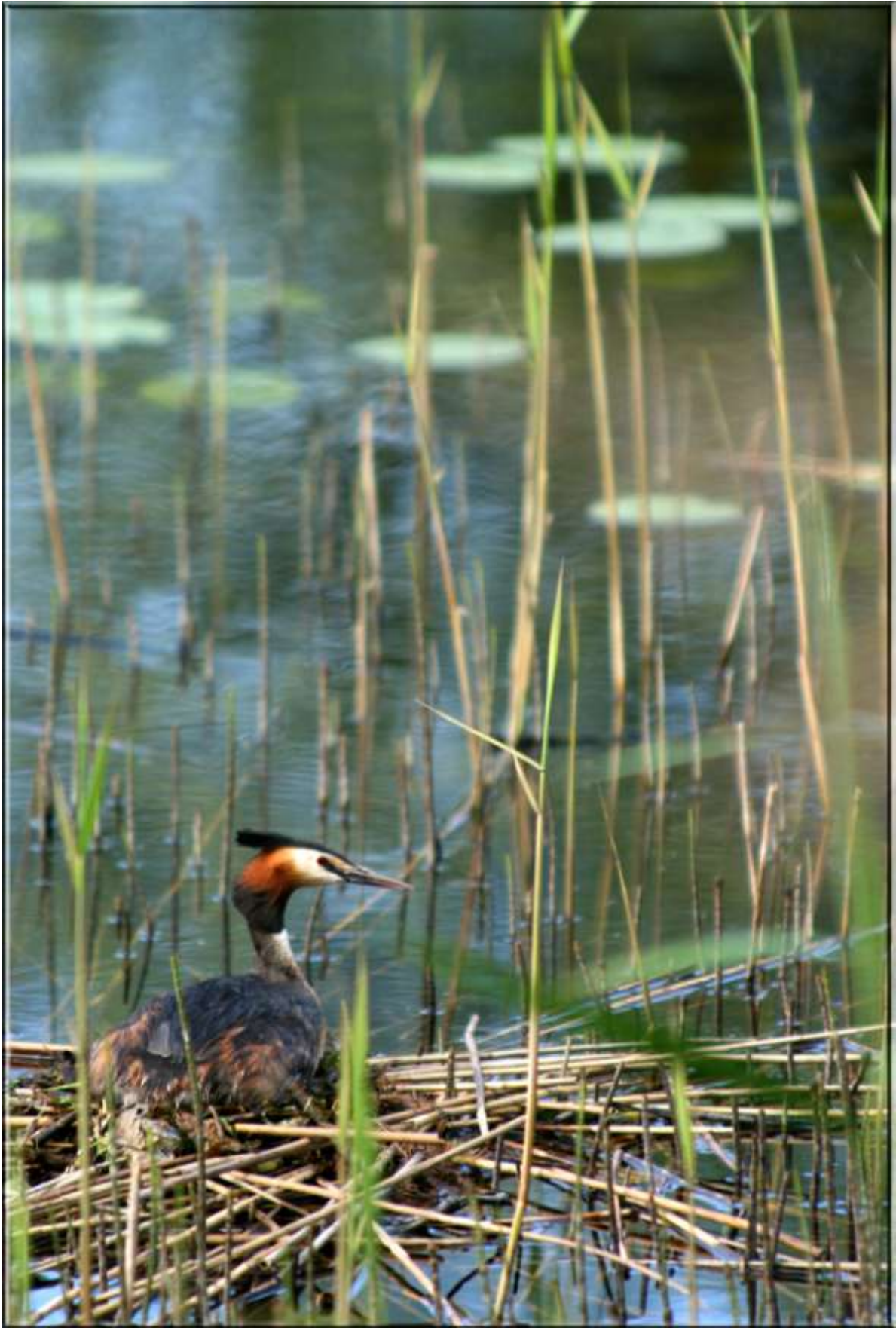


Foto 6. V. Belials Tuttpütt.

Ülesanne nr 1

Vaatle pilti huvitava linnuga, kelles ilmselt tundsid ära tuttpüti. Jutusta, mida tead sellest linnust. Kas need väited peavad paika:

- Tuttpütt on Eestis väga haruldane lind.
- Tuttpütt on looduskaitsealune lind.
- Tuttpütt kuulub pütlaste sugukonda.
- Tuttpütt on saanud oma nime tuti järgi.

Ülesanne nr 2

Kontrolli nüüd Vikipeedia põhjal, milline sinu väidetest oli tõene, milline väär (vale).

TUTTPÜTT

Allikas: Vikipeedia

Tuttpütt (*Podiceps cristatus*) on umbes varesesuurune lind pütlaste sugukonnast. Tuttpütt on väga hea ujuja ja sukelduja, jälitades saagiks olevaid kalu vee all.

Välimus

Tuttpütt on püttidest suurim liik. Peas on tal kaks tutti, mille moodustavad tema suled. Tema kaela ülaosa ümbritseb tumepruun kohev vööt. Hea ujumisoskus tuleb tema jalgade paiknemisest, need on rohkem keha tagaosas kui paljudel teistel lindudel.

Levik

Tuttpütt pesitseb nii Euroopas, Aasias, Austraalias kui ka Aafrikas. Alamliik *Podiceps cristatus cristatus* on Eestis laialt levinud haudelind. Eesti tuttpütid veedavad talve Lõuna – Euroopas.

Paljunemine

Tuttpüti paaritumisrituaal on tähelepanuväärne: sellega kaasnevad omapärased tantsud ja hääliitsused. Tuttpütt pesitseb vee piiril, sest maal kõndimine tekitab jalgade asendi tõttu probleeme. Tavaliselt muneb emane kaks muna. Väikesi vöödilisi poegi kannavad vanemad mõnikord seljal.

Kaitse

Tuttpütt ei kuulu Eestis kaitstavate lindude hulka.

Erialane terminoloogia

tutt/pütt , -i, -i	поганка большая
pütla/ne , -se, -st	поганковый
sugu/kond , -konna, -konda	семейство
ujuja , -a, -t	пловец
sukelduja , -a, -t	ныряльщик
kohev , -a, -t	рыхлый
vööt , vöödi, vööti	полоса, пояс
tutt , -i, -i	вихор
haude/lind , -linnu, lindu	наседка
paaritus/rituaal , -i, -i	ритуал спаривания
häälightsus , -e, -t	издавание звука
ema/ne , -se, -st	самка
vöödili/ne , -se, st	полосатый

Ülesanne nr 3

Sõna sugukond on väga suure sagedusega esinev sõna loodusvaldkonda kuuluvates tekstides.

- Iga puu- või taimeliik kuulub mingisse *sugukonda*.
- Iga puu- või taimeliik on mingi *sugukonna* esindaja.
- Iga puu- või taimeliik on mingist *sugukonnast*.

Seega:

- Kuuluma (mingisse?) *sugukonda*.
- Olema (mingi?) *sugukonna* esindaja.
- Pärimema (mingist?) *sugukonnast*.

Ülesanne nr 4

Koosta kaks teksti tuttpütist.

- 1) Võimalikult detailne tekst, mis pretendeerib teaduslikkusele.
- 2) Lihtsas igapäevases keeles jutustus tuttpütist. (Võib olla lihtsalt pildil oleva linnu kirjeldus).

3. TEEMA - Loodus ja maastik

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Kirjuta kümme sõna, mis seostuvad sinu jaoks loodusega. Arutle kaaslastega, mis on loodus.

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa aru ei saa. Kui loed teksti teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

KUS ON LOODUS?

Ühele loodusretke juhtide rühmale anti vene keele tunnis instseneerida rollimäng teemal: „Rahulolematud matkajad loodusrajal”. Üks rühma liikmetest mängis giidi, kelle ülesandeks oli vastata grupiliikmete küsimustele ja lohutada rahulolematuid.

Kui pahurad turistid olid nurisenud raja pikkuse, ilma, vaatamisväärsuste vähesuse ja muugi üle, siis teatas üks rühma liikmetest resoluutselt. „Aga kus on siis loodus? Ma ei näe siin loodust!” Giid selgitas, et rada, mida mööda astuti ning puud ja põõsad, lilled ja liblikad, samblad, kivid ja kännud ning raja kõrval looklev ojake – kõik see kokku ongi loodus. Pahur turist aga deklareeris: „Siin on vähe loodust!”. Siinkohal puhkes üldine naerulagin. Kõigile tundus, et selline süüdistus on tobe ning olukord ülinaljakas. Kui aga situatsiooni ja selle lahendust analüüsima asuti – mõistagi vene keeles – siis jõuti ühisele seisukohale, et ega selline turist nii väga erandlik ei olegi. Ikka kohtame inimesi, kes liiguvad looduses nagu pimedad kanad midagi nägemata. Ei tunne nad puid ega põõsaid, lilli ega liblikaid, ei oska nautida ojakese vulinat ega päikeseloojangut, tibusavat seenevihma või eristada käo kukkumist ööbikulaulust. See on pigem kurb kui naljakas. Mida arvad sina?

Uued sõnad ja väljendid

loodus , -e, -t	природа
loodus/retk , -e, -e	поход в природу (природный туризм)
rolli/mäng , -u, -u	ролевая игра
rahul/olematu , -, -	недовольный
ilming , -u, ut	явление
vaatamis/väärsus , -e, -st	достопримечательность
oja , -, -	ручей, ручейка
lookle/ma , loogel/da, lookle/b	извиваться

looklev	извилистый
pahur , -a, at	недовольный
naeru/lagin , -a, -at	хохот
mõistagi	разумеется
vulin , -a, -at	журчанье
tibuta/ma , -da, -b	моросить
tibutav	морозящий
päikese/loojang , -u, -ut	закат солнца
seene/vihm , -a, -a	грибной дождь
ööbiku/laul , -u, -u	соловьиные трели

Ülesanne nr 3

Vasta teksti põhjal küsimustele.

- Missugust rollimängu mängisid loodusretkede rühmajuhid vene keele tunnis?
- Mis tegelased olid rollimängus?
- Mille üle pahurad turistid nurisesid?
- Mida tegi giid?
- Mida ütles üks eriti pahur turist?
- Mida tegid teised rühmaliikmed?
- Kas niisugune pahur turist on ebatavaline?
- Miks meil on palju selliseid „pahuraid turiste“?

Ülesanne nr 4

Jutusta, mida sina arvad niisugustest turistidest nagu neid oli kirjeldatud tekstis. Kas oled kohanud selliseid? Kas sina tunnend loodust paremini?

Ülesanne nr 5

Jutusta paarilisele, millal sa viimati nautisid päikeseloojangut ja ööbikulaulu. Võib-olla aitavad sind jutustamisel järgmised sõnad ja väljendid: *tibutav seenevihm, looklev ojakene, vulisev ojakene, kaunid vaatamisväärsused.*

Huvitavat infot eesti keele kohta

Arvan, et sa peaksid teadma, et käesoleval ajal kasutatakse väljendi *selgeks rääkima* asemel välendit *lahti rääkima*. Näiteks: Need teemad vajavad koosolekul *lahtirääkimist* (s.t. põhjalikku selgitamist). Kõik füüsika mõisted vajavad õpetaja poolset *lahtirääkimist*. Lepingu tingimused vajavad *lahtirääkimist*.

Ülesanne nr 6

Moodusta lauseid sõnadega *ümber kehastuma, selgeks rääkima, seisukohale jõudma*. Koosta lühike seotud tekst, kus kasutad kõiki neid väljendeid.

Huvitavat infot eesti keele kohta

Jäta meelde niisugune eesti vanasõna *kes püüab kõigest väest, saab üle igast mäest!* Tuli sul meelde, et *kõigest väest* tähendab *väga*?

Harjuta seda väljendit, asendades järgmistes lausetes paksus kirjas sõnad sõnaühendiga *kõigest väest*:

1. Giid pingutas *väga*, et turistidele meeldida.
2. Kui ihkad midagi *väga*, küllap siis ka pingutad *väga* selle nimel.
3. Ta jooksis küll *kiiresti*, kuid ikkagi ei jõudnud bussile.

Alati ei pea asendama sõna *väga*, vaid sobib ka sõna, mis väljendab sama mõtet.

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Märgi ära sõnad, mis seostuvad sul sõnaga *maastik*. Mis sõnu tahaksid sa siia lisada?

Traktor, allee, linnulaul, jõgi, meri, voor, suurlinn, org, pilv, park, metsloomad, püike.

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sellele, millest sa aru ei saa. Kui loed teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

MAASTIK

Kui püüda defineerida mõistet *maastik*, siis saaks tõenäoliselt palju erinevaid definitsioone, sest sõltuvalt rõhuasetusest ja vaatenurgast, saame erineva tõlgenduse. Selles pole midagi üllatavat, sest mõiste *maastik* on äärmiselt lai. Loodusmaastik on tekkinud pikaajaliste loodusprotsesside tulemusena. Eestis võib maastikust hakata rääkima pärast jää taandumist umbes 12 000 aastat tagasi. Kõik loodusmaastiku komponendid – järved, jõed, orud, mäed, voored, metsad ja sood - on tekkinud selle aja jooksul ning olnud pidevas muutumises.

Maastik on suur ühtne süsteem, kus kõikidel koostisosadel on oma kindel funktsioon. Maastikul on nii füüsilised kui ka vaimsed tunnused. Füüsilisteks tunnusteks võimegi pidada neidsamu eelpool loetletud komponente. Vaimsetest tunnustest tähtsaim on tema mõju inimesele. Maastik ja tema kujundamine ning säilitamine nõuab inimeselt palju tööd ja mõistust, kuid ka annab palju. Maastik looduse osana pakub inimesele suurt esteetilist naudingut. Ta annab suurlinnade kärast väsinud hingedele eraldumise võimaluse, arendab nende ilumeelt ning inspireerib looma kauneid muusikapalu, maale ja skulptuure. Kõik kunstnikud on ammutanud ainet suurelt võlurilt Looduselt.

Maastik on pidevas muutumises ning selleks, et ta oleks meile alati naudutav, vajab ta meie suunavat ja abistavat kätt. **Maastikukujundus** on lihtsamalt öeldes inimese sihipärane tegevus looduses toimuvate protsesside targas ja arukas suunamises. Aeg-ajalt tahab inimene anda mõnele maastiku osale talle meelepärase näo. Praktiliselt tähendab see ühtede protsesside pidurdamist ja teiste võimendamist ning suunamist soovitud suunas. Nii tekivad pargid, metsapargid, puisniidud, alleed, kunstlikud veesilmad ja veel palju muud. Kuidas seda kõike teha nõnda, et me ei tekitaks korvamatut kahju loodusele (me oleme ikkagi kõigest

külalised looduses!) – seda õpetabki aine, mida nimetatakse **maastikukujunduseks** või pisut pidulikumalt – **maastikuarhitektuuriks**.

Uued sõnad ja väljendid

maastik , -u, -ku	ландшафт
loodus/maastik , -u, -ku	естественный ландшафт
koostis/osa , -, -	составная часть
mõiste , -e, -t	понятие
jää taandumi/ne , -se, -st	отступление льда
loodusprotsessid , -e, -protsessid	природные процессы
jõgi , jõe, jõge	река
järv , -e, -e	озеро
org , oru, orgu	долина
mägi , mäe, mäge	гора
voor , -e, -t	друмлиин
ühtne süsteem , -i, -i	единая система
füüsiline tunnus , -e, -st	физические признаки
vaimne tunnus , -e, -st	духовный признак
kujundus , e, -t	оформление
maastiku/kujundus , -e, -t	ландшафтный дизайн
maastiku/ehitus , -e, -t	ландшафтное строительство
nauding , -u, -ut	наслаждение
hing , -e, -e	душа
pala , -, -	произведение, кусок
muusika/pala , -, -	музыкальное произведение
võlur , -i, -it	волшебник
piduradami/ne , -se, -st	торможение
võimendami/ne , -se, -st	усиление
tekita/ma , da, -b kahju	причинять ущерб
metsa/park , pargi, parki	лесопарк
park/mets , -a, -a	лесопарк
puis/niit , -niidu, -niitu	лесолуг

Ülesanne nr 3

Vali ülatoodud sõnade loendist välja need sõnad ja väljendid, mis kuuluvad otseselt teema *Maastik* alla. Need on eriala sõnad. Moodusta nendega lauseid.

Ülesanne nr 4

Kujuta ette, et viibid kohtumisel vabariigi parima maastikuarhitektiga. Igale kuulajale on antud võimalus esitada kolm küsimust. Mida küsiksid sina? Kasuta küsimustes vähemalt viit erinevat eriala sõna või väljendit.

Ülesanne nr 5

Nüüd kujuta ette, et sina oledki parim maastikuarhitekt ning pead vastama kolmele küsimusele, mida esitasid just äsja kuulsale arhitektile. Vasta neile.

Ülesanne nr 6

Taasta dialoog.

Kuulaja:

Lektor: Mina defineeriksin loodust väga lihtsalt: see on kõik, mis meid ümbritseb – jõed, järved, metsad, pargid, puisniidud ja veel paljud muud looduslikud kooslused.

Kuulaja:

Lektor: Parim kujundus on niisugune, kui me ei märkagi kujundaja juhtivat ja suunavat kätt. Kõik oleks justnagu looduse enda poolt loodud. Kujundaja käsi peab olema ainult aimatav.

Kuulaja:

Lektor: Uusi trende on palju, kuid tõstaksin esile vaadete avamise.

Ülesanne nr 7

Kirjuta teemast välja sõnad või väljendid, mis ei saanud tekstijärgsetes harjutustes piisavat tähelepanu, kuid arvad, et vajaksid. Õpi need sõnad selgeks.

Ülesanne nr 8

Koosta kümnest lausest koosnev tekst maastiku tähtsuset.



Foto 7. V. Belials Vaade Vooremaale.

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Vaata pilti ja ütle, mis maastikuvorm on fotol.

Kas oled kuulnud niisugustest maastikuvormidest nagu:

voor , -e, -t	друмлиин
oos , -i, -i	оз

Enamasti kasutatakse sõnu *voor* ja *oos* mitmuses, kuna voored ja oosid ei esine üksikult.

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimene kord ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa aru ei saa. Kui loed teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

VOOREMAA

Vooremaa asub Põhja – Tartumaal, Saadjärve ümbruses ja põhiliselt Jõgevamaal. Jõgevamaa teine, mitteametlik nimi ongi - Vooremaa. Vooremaa ehk Saadjärve voorestik koosneb 120 mitmesuguse kuju ja suurusega voortest ja voorjatest künnistest. Eriline on siin just suurvoorte rohkus. Lisaks voortele iseloomustavad pinnamoodi veel voortevahelised nõod järvede ja soodega, moreentasandikud ja – künkad, mõhnad ja oosid. 1200 km² suuruse voorestiku pikkus loodest kagusse on 55 km. Maksimaalne laius 27 km põhjaosas ja 5 km lõunas.

Voored on välimuselt leivapätsi meenutavad pinnavormid, mis on tekkinud jää voolimisel ja orienteeritud mandrijää liikumise suunas. Tihti on voore üks ots, tavaliselt loodepoolne, järsem ja kõrgem kui kaguots. Moreentasandikud kujunesid seal, kus liustikujää taandumine oli korrapärasem, jättes moreeni maha ühtlase õhukese kattena. Moreenkünkad tekkisid kohtadesse, kus jää taandumine oli ebahütlasem, mille tulemusena mõnda kohta sattus rohkem settematerjali kui teise. Olenevalt sellest, kui pikaks ajaks on jää paigale jäänud või taandunud arvatakse Vooremaal olevat olnud kolm jäätumist.

Riin Vare, Kadri Alev „ Vooremaa maastikukaitseala”, lk. 4

Uued sõnad ja väljendid

voor , -e, - t	друмли́н
voorestik , - u, - ku	друмли́нное поле
voorjas , voorja, voorjat	друмлиноподо́бный релье́ф
nõgu , nõo, nõgu	впа́дина, котлови́на, му́льда, ло́г
moreen/tasandik , -u, - ku	моренная равнина
küngas , künka, küngast	бугор, земляной холм, холм
mõhn , -a, -a	кам
kagu , -, -	северо – восток
loode , -, -	юго -запад
leiva/päts , -i, -i	буханка
voolimine , -se, -st	лепка, вырезание, ледниковая полировка
liustiku/jää , -, -d	ледниковый лёд, глетчер
sette/materjal , -i, -i	источник осадков
taandumi/ne , - se, -st	отступление
jäätumi/ne , -se, -st	оледенение

Ülesanne nr. 3

Vasta teksti põhjal küsimustele.

1. Kus asub Vooremaa?
2. Mitmest voorest koosneb Saadjärve voorestik?
3. Mis on selle voorestiku maksimaalne laius?
4. Mida voored oma kujult meenutavad?
5. Kumb ots on voorel tavaliselt kõrgem?
6. Kus kujunesid moreentasandikud?
7. Kus kujunesid moreenkünkad?
8. Mitu jäätumist on olnud Vooremaal?

Huvitavat infot eesti keele kohta

Tasub pöörata tähelepanu sõna *nõgu* omastava käände vormile *nõo*, mis võib mõningatel juhtudel muukeelsele õpilasele segadusi tekitada: nimelt on eesti keeles ka sõna *nõbu*, millest omastava käände vorm on samuti *nõo*, kuid algvormis on mõlemal erinev tähendus:

nõbu , -nõo, - nõbu	двоу́родный бра́т, двоу́родная се́стра
nõgu , - nõo, - nõgu	впа́дина, котлови́на, му́льда, ло́г, проги́б

Harjutus nr 4

Pane sulgudes olevad sõnad õigesse käändelisse vormi.

1. (Voor) on iseloomulikud Jõgevamaale, kuid (voor) esineb ka Taanis.
2. Voored on suured (küngas).
3. Suuri piklikke (küngas) võibki nimetada (voor).
4. Voorte vahel (nõgu) on (tasandik).
5. Kas oled nõus väitega, et (voor) meenutab leivapätsi.
6. (Jääliustik) on oluline osa (voor) tekkimisel.
7. Maastikku, kus on palju (voor) nimetatakse voorestikuks.
8. Kui moreen jäi maha ühtlase õhukese kattena, tekkisid (moreentasandik).

Harjutus nr 5

Pane punktiiri asemele kas *nõbu*, *nõo*, *nõbu* või *nõgu*, *nõo*, *nõgu*.

1. Anne ja Ants on
2. Voortevahelised on sageli asukohaks soodele ja järvedele.
3. nimetatakse õdede ja vendade lapsi.
4. Olen oma äravahetamiseni sarnane.
5., oosid ja mõhnad on iseloomulikud Vooremaale.
6. Voortest, oosidest ja on päris palju kirjutatud.
7. Minu Anne Hakkajale on pühendatud mitu luuletust.

Lugemissoovitus

Ideaalseks materjali ammutamise allikaks referaadi jaoks on Aita Saksingu koostatud artiklite kogumik „Vooremaa – jääaja vabaõhumuuseum”, Keskkonnainvesteeringute keskus, 2007.

Koosta referaat Vooremaast, kasutades inspiratsiooniks Veiko Belialsi loodusfotot ja tekste:

1. Kaupo Mets „Järved voorede rüpes”, lk. 24 ülalmainitud kogumikust,
2. Laine Keppart ja Helle-Mare Raudsepp „Voored teevad ilma”, lk. 54 samast kogumikust.
3. Aita Saksing ja Merje Zimmermann „Mõisad ja mõisapargid”, lk. 70 samast kogumikust.



Fotod 8 ja 9. P. Isak *Niitmata ja niidetud puisniit.*

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Võrdle pilte. Mis vahe on neil kahel pildil? Kumb pilt sulle rohkem meeldib?

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa ei saa aru. Kui loed teksti teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

PUISNIIT

Kunagi tähendas puisniit vaid kõrvalist metsaheinamaad. Tänapäeval mõeldakse ja hinnatakse puisniitu kui liigirikast taimede kasvupaika ja pärandkooslust. Ka mõiste *pärandkooslus* on suhteliselt uus mõiste. Sisuliselt on see sama, mis *looduslik kooslus*. See on osa meie ajaloost ning seega oluline uurimisobjekt inimese ja looduse suhete mõistmiseks.

Puisniidud on vanimad praeguseni säilinud poollooduslikud kooslused. Nad olid Eestis olemas juba muinasajal. Kõige rohkem oli puisniite Eestis XX sajandi algul. Puisniidult saadi heina, heinamaid puhastades ka võsa, mis läks talumehele kütteks. Lehtedega okstest tehti loomadele vihtu. Pärast heinategu lasti metsaheinamaale loomad ning siis muutusid nad karjamaadeks. Puisniidu praegune väärtus on kultuurilooline ja botaaniline. Tänapäeval rõhutatakse nende ajaloolist väärtust. Neid on järele jäänud vähe. Peale Eesti leidub puisniite veel vaid Rootsis ja Venemaal. Puisniidud on mälestus muinasaja maastikest. Viibides puisniidul on sageli tunne, et viibid mingis vanaaegses pargis, mis ei ole küll rajatud Euroopa pargi iluideaale järgides. Taimeliigid on kodumaised ja maastik kujundatud talurahva traditsioonidest lähtuvalt. Kui park seondub balti –saksa kultuuriga, siis puisniit on ehtne ja kodumaine. Puisniidud – need on hästi hooldatud metsatukad, mis vahelduvad legendikega. Neil legendikel kasvavad kodumaised põllulilled ja taimed. Puisniidult võime leida ka mõne veekogu, põllu või talu. Siin kohtab võrratuid vaateid. Siin saab õppida avatud ja suletud maastike taimeliike ning tunnetada nende vaheldusrikkuse võlu. Selliseid puisniite võib leida Haanja, Otepää, Lahemaa ja Karula rahvusparkides. Need territooriumid on kaitse all, et säilitada killukest muistset loodust, mida muidu ohustaks majandustegevus.

Uued sõnad ja väljendid

puis/niit , -niidu, -niitu	лесолуг
kõrvali/ne , -se, -st	посторонний
metsa/heina/maa , -a, -d	лесной сенокос
liigi/rikas , -rikka, -rikast	богатый породами
kasvu/paik , -paiga, -paika	место произрастания
pärand/kooslus , -e, -st	этническое сообщество
pärand , -i, -it	наследие
uurimis/objekt , -i, -i	объект изучения
pool/looduslik , -u, -ku	полуприродный
muinas/aeg – aja, -aega	древность
küte , kütte, kütet	дрова, топливо
viht , viha, vihta	веник
kodu/mai/ne , -se, -st	отечественный
talu/rahvas , -a, -st	крестьяне
lähe , lähte, lähet	исход, исток
lähtuvalt	исходя
lagendik , -u, -ku	поляна
metsa/tukk -tuka, -tukka	роща
tal , -, -	хутор
vaheldus/rikkus , -e, -t	разнообразность
rahvus/park , -pargi, -parki	национальный парк
majandus/tegevus , -e, t	ведение хозяйства
puhasta/ma , -da, -n	очистить
puhastades	очищая
rõhuta/ma -da, -n	подчеркивать
rõhutatakse	подчеркивают
viibi/ma , -da, -n	быть
viibides	бывая
ohusta/ma , -da, -n	подвергать опасности
ohustaks	поверг бы опасности

Ülesanne nr 3

Vasta küsimustele teksti kohta.

1. Kuidas käsitleti puisniitu kunagi ammu?
2. Mida peetakse tänapäeval silmas puisniidust rääkides?
3. Millal võisid tekkida puisniidud?
4. Kas puisniidud on olemas kõikides riikides?
5. Kus võib Euroopas veel leida puisniite?
6. Mille poolest erineb puisniit pargist?
7. Mida võib leida puisniidult?

Huvitavat infot eesti keele kohta

Sõna *lähe*, võib sõltuvalt kontekstist tähendada:

- 1) *учод, усток*. Selle jõe *lähe* on Lõuna–Eestis (tähenduses *усток*).
- 2) *Старм* Selle jõe *lähe* ehk *algus* on Lõuna–Eestis.

Sõna *lähtuma* aga tähendab *aluseks võtma*. Ma *lähtusin* ülesande lahendamisel sellest, mis oli lähteandmetes antud.

Ülesanne nr 4

Ühenda tulbad loogilisteks lauseteks.

- | | |
|-------------------------------|--|
| a) Neid puid ja lilli | f) päeva jooksul valmistatud saunavihtasid |
| b) Poollooduslike kooslustega | g) võib kohata puisniitudel |
| c) Kuuris oli suur hunnik | h) peab arvestama |
| d) Puisniitudelt avanevad | i) see on tähtis ülesanne aianduses |
| e) Avada vaateid | j) kaunid vaated |

Ülesanne nr 5

Pane sulgudes olevad sõnad õigesse käändesse.

1. Neid (puud) ja (lilled) võib kohata puisniitudel.
2. Need on puisniidu (tüüpilised puud) ja (lilled).
3. (Poollooduslikud kooslused) peab arvestama.
4. Kas sa oskad nimetada (poollooduslikud kooslused)?
5. Päeva lõpuks kogunes talguplatsile suur hunnik (saunavihad).
6. Kas teie peres on (saunavihad) juba tehtud?
7. Hein, küte ning (vihad) on saak, mis saadakse puisniitudelt.
8. Hästi hooldatud puisniitudelt avanevad kaunid (vaated).
9. Nendel (kaunid vaated) on suur emotsionaalne väärtus.
10. Maastikukujunduses on väga oluline osata avada (vaated).

Huvitavat infot eesti keele kohta

Sõna *tukk* omab neli erinevat tähendust:

- 1) **Tukk –поща** Kui moodustame liitsõne koos sõnaga *mets* saame sõna *metsatukk*. Selles *metsatukas* on palju seeni.
- 2) **Tukk –чёлка** Palusin juuksuril *tukka* mitte lühemaks lõigata.
- 3) **Tukk –дремота** Vanadel inimestel tuleb televiisori ees istudes *tukk* peale.
- 4) **Tukk- самодельное оружие** Slängis tähendab *tukk* omatehtud püssi või revolvril. Röövel ähvardas kassapidajat *tukiga*.

Ülesanne nr 6

Selgita oma väiksele õele või vennale mis on puisniit. Tee seda lihtsate lausetega, sest su õde/vend ei saa veel kõigest aru.

Ülesanne nr 7

Oled külas oma endises koolis ning tahad jutustada koolikaaslastele sellest, mida oled meie koolis õppides teada saanud ning miks tasuks teistelgi siia õppima tulla. Kasuta järgmisi lause algusi.

1. Enne Luuale õppima asumist ei teadnud ma, et (Loetle; mida sa ei teadnud: *puud/ taimed/ lilled/ looduslikud kooslused/ mets/ loomad/ putukad/ pargid/ maastikud/ puisniidud/ aia-ja maastikukujundus/ pargikultuur jne, jne*).
2. Nüüd tean /tunnen/oskan/orienteerun (milles) ? (*loodusvaldkonna temaatikas/ taimeriigis/ loomariigis / maastiku elementides/ lillede kasvatamises ja hooldamises/ lillede kujundamises kaunisteks kimpudeks/ bukettideks/ seadeteks jne*).
3. Kui sa tunned huvi looduse vastu, huvitud lilledest ja kõigest kaunist, mis inimest ümbritseb, tahad teda hoida ja kaitsta, siis (lõpeta lause sobivate soovitusetega. Kasuta järgmisi väljendeid: *võiksid mõelda/ tasuks proovida/ ei tohi karta raskusi eesti keeles õppimisel/ on sinu õige koht/ oled langetanud õige otsuse/ kui tuled Luuale õppima, siis jne*).

4. TEEMA - Park ja pargikultuur

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Otsusta, mis on pargi kindlad koostisosad.

Põlispuud, võõrpuu liigid, pargiteed ja alleed, eraldumisnurgakesed, põõsad, lilled, veekogud, kivid, skulptuurid, ehitised, metsloomad jne.

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa aru ei saa. Kui loed teksti teist korda, kontrolli, kas saad kõikidest sõnadest aru.

PARK JA PARGIKULTUUR

Kui sõita mööda Eestimaad, siis kohtab iga 10 - 15 kilomeetri järel mõnda mõisa, mida ümbritseb alati liigirikas park, park-mets ja kaunid alleed. Mõis ja park kuuluvad kokku ning moodustavad meie kultuurmaastikul korduvaid kaunistuselemente. Loodusesõbrad nimetavad neid parke ordeniteks ja rosettideks maastiku pinnal. Parki on lüüriliselt nimetatud paradiisiks looduses, oasiks kõrbes, jumala ja inimese loominguks. Seda poeetilist loetelu võiks jätkata, kuid millega me ka parki ei võrdleks, selge on üks – park, see on inimese ja looduse ühislooming. Selleks, et see looming täidaks kõik temale pandud ülesanded, tuleb loodust ja tema seadusi hästi tunda ning nendega tingimata arvestada.

Pargid ei sünni looduses iseenesest, neid luuakse ning iga park on oma looja või loojate (üldreeglina on park mitme põlvkonna töö ja looming) nägu. Tüüpiline Eestimaa park on enamasti „välismaa” – võõrpark, sest ta koosneb üsna suures osas võõrpuu liikidest. Elupuud, jugapuud, lehised, nuld ei ole meie põlispuu liigid, kuid parkide loojad – kujundajad on nad kenasti meie oludes kasvama pannud.

Kui inimene igatseb näha orge, mägesid, alpiaasu või kiviktaimlat oma vahetus läheduses, siis ta rajab need. Nii sünnivadki huvitavate puude, põõsaste, alleede, üksildaste teekeste, lehtlate ja veesilmadega pargid – kõik inimkätega loodud ja loodusesse sobitatud. Meie, eestlased,

oleme palju tänu võlgu balti – saksa haritud ja looduselembelistele mõisnikele, kes on rajanud uhked mõisapargid meie maale. Paljud neist on tänaseks unustatud ja hooletusse jäetud ning vajavad restaureerimist ja rekonstrueerimist. Kuidas luua, säilitada või rekonstrueerida tehisloodust –parki, see ongi üks osa teadusest, mida nimetatakse maastikukujunduseks või maastikuehituseks.

Uued sõnad ja välendid

mõis , -a, - a	мыза, усадьба
liik , liigi, liiki	порода
liigi/rikas , -rikka, -rikast	богатый породами
põlispuu liik , - liigi, - liiki	первобытные породы
allee , -, -d	аллея
looduse/sõber , -sõbra, -sõpra	любитель природы
loodus/seadus , -e, -t	закон природы
paradiis , -i, -i	рай
rosett , -roseti, rosetti	розетка
loetelu , -, -	перечень
ühis/looming , -u, ut	совместное творчество
välis/maa , -a, -d	зарубежье
võõrpuu liik , -liigi, -liiki	иноземная порода
alpi/aas , -a, -a	альпийский луг
kivik/taimla , -, -t	альпийская горка
lehtla , -a, -t	беседка
unusta/ma , -da, -n, unustatud	забыть, забытый
hooletusse jät/ma , -jätta, jätan hooletusse	не заботиться, забросить
hooletusse jäetud	заброшенный

Ülesanne nr 3

Nopi antud loetelust välja tüüpilised Eestimaa pargipuud.

kuusk	ель
kask	берёза
mänd	сосна
lepp	ольха
haab	осина
kadakas	можжевельник
pärn	липа
tamm	дуб
kastan	каштан
pihlakas	рябина
jugapuu	тисс
ebatsuuga	лжетсуга, псевдотсуга, дугласия
lehis	лиственница
nulg	пихта
toomingas	черёмуха

raju	ива
sarapuu	лещина
pähklipuu	орешник
saar	ясень
jalakas	вяз
künnapuu	ильм
elupuu	туя
rappel	тополь

Üleanne 4

Lõpeta laused järgmiste sõnadega.

Liigirikas/ liik/ võõrpuid liik/ loodusesõber.

1. Eestis on palju
2. Eesti parkides on palju

Ülesanne nr 5

Loetle vanu kuulsaid Eestimaa parke. Kas sa tead, millised neist on heakorrastatud (благоустроенные) ning millised unustatud ja hooletusse jäetud ja vajavad restaureerimist?

Ülesanne nr 6

Jutusta, millised kolm pargipuid peaksid tingimata kasvama sinu pargis, mis kindlasti kunagi olema saab. Põhjenda, miks just need puud! Võib-olla aitavad sul mõtteid juhtida järgmised väljendid.

Puu horoskoobi järgi/ tunnen erilist tõmmet/ mul on hingesugulus/ naudin eriliselt (mida?), ürgne loodus / tundma inimese juhtivat ja kätt / inimtegevusest puutumatu loodus / säilitama looduslikku omapära/ lihvima looduse poolt loodut.

Ülesanne nr 7

Kirjelda mõnd sinu kodukohas asuvat mõisaparki. Kasuta järgmist skeemi.

- Pargi asukoht (maakond, vald, millise asustatud paiga läheduses)
- Pisut pargi ajaloost (kes rajas pargi, millal)
- Millises seisukorras on park tänapäeval (kas on heakorrastatud või vajab rekonstrueerimist)
- Kirjelda parki (millised puuliigid ja dekoratiivpuud pargis kasvavad, milliseid kultuurpargi elemente veel on kasutatud)
- Missuguseid täiendusi pargi kujunduses viiksid sisse sina? (Kas üldse muudaksid midagi?).



Foto 10. V. Belials Kadrioru loss ja park.

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Vasta küsimustele.

- Vaata pilti ja otsusta, kus võiks selline park Eestis asuda?
- Mida oskad öelda pargi- ja lossiansambli stiili kohta?

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa aru ei saa. Kui loed teksti teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

KADRORU LOSS JA PARK

Kadrioru lossi ja pargi rajamise alguseks võiks lugeda 22. juulit 1718. aastal, kui Tallinnas viibisid Vene tsaar Peeter I ja tema itaallasest arhitekt Niccolo Michetti. Pargi südame regulaarsed aiad kavandati suvemõisa alale. Nii Kadrioru lossi arhitektuur kui ka maastikukujundus on Itaalia barokkstiilis. Regulaaraedade kujunduses võib aga ära tunda prantsuse barokkaedade mõju. See väljendub nii lossi poole suunduvates perspektiivalleedes kui ka pargi südame kujunduses. Kuna Peeter I eelistas barokk stiili, siis arvas ta ainukeseks sobivaks arhitektiks olevat Michetti. Michetti kavandaski Kadrioru Alumise ja Ülemise aia terrassid.

Kadrioru pargi keskne telg (peatelg) on selgelt jälgitav lossi poole viival teel. Pargis on arvukalt põikalleid, kuid need ei jaga parki võrdseteks osadeks.

Mart Külviku, Juhan Maiste “Park on paradiis looduses ja kunstis”, Tartu, Eesti Maaülikooli põllumajandus – ja keskkonnainstituut, 2009, lk. 158 -161 materjalide järgi.

Uued sõnad ja väljendid

raja/ma , -da, -n	разбить
kavanda/ma , -da, -n	планировать
jälgitav	прослеживаемый
jagama osadeks	разделить на части
suve/mõis , -a, -at	мыза для житья на даче
regulaarsed aiad	регулярные сады (сады регулярного стиля)
pargi/süda , - me, -nt	цент р парка (сердце парка)
kujundus , - e, -t	оформление
telg , telje, telge	ось
taju/ma , -da, -n	осущать

tajutav	осущаемый
põik/allee, -, -d	поперечная аллея
astang, -u, -ut	уступ

Ülesanne nr 3

Vasta küsimustele teksti põhjal.

1. Millal rajati Kadrioru park?
2. Kes on Kadrioru pargi rajaja?
3. Mille järgi valis Peeter I pargile arhitekti?
4. Kas loss ja park on ühes ja samas stiilis kujundatud?
5. Kuidas suunduvad (kulgevad) pargi alleed?

Ülesanne nr 4

Millised väited on õiged (tõesed) ja millised valed (väärad).

- Kadrioru park on rajatud XVIII sajandil.
- Kadrioru pargi “ristiisaks” võib pidada Peeter I.
- Kadrioru park on tüüpiline regulaarpark.

Huvitavat eesti keele kohta

Pane tähele, kuidas kasutatakse “üle minema” tähenduses “muutama” millegi teiseks etapiks.

1. Regulaarpark *läheb üle* vabakujuliseks pargiks.
2. Päev *läheb üle* ööks.
3. Astangud *lähevad üle* tasaseks maaks.
4. Vihmasadu *läheb üle* lörtsiks.

Sõnaseletusi:

lörts, -i, -i	слякоть
tasane maa	плоская местность

Ülesanne nr 5

Olulised sõnad maastikuehituses on nimisõna *astang* ja omadussõna *astanguline*. Pane punktiiri asemele kas *astang* või *astanguline*! Valiku leiad ülesande alt.

1. haljastamine on tähtis töö maastikukujunduses.
2. reljeefi kujundatakse sageli kiviktaimlana.
3. disainimisel peab arvestama maastikuehituse reeglitega.
4. Mõnikord juhitakse ka vesi alla kaskaadina.
5. reljeef seab haljastamisele eritingimused.

Astangulise/ astangulist/ astangute/ astangutelt/ astanguline.

Lugemissoovitus

Loe ülal tsiteeritud Mart Külviku ja Juhan Maiste toimetatud raamatust lehekülgedelt 158 – 169 Ivar –Kristjan Heina ja Kersti Lootuse artiklit „ Kadriorg” ning jutusta nii Peeter I tähtsusest Kadrioru pargi rajamisel kui ka selle regulaarsete aedade kujundamisel kasutatud geometrilisest põhimõttest.



Foto 11. V. Belials *Paviljon Luke mōisas.*

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Vaata pilti. Mis majake on pildil?

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa aru ei saa. Kui loed teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

LUKE MÕIS

Ammu enne meie põlvkonda loodud parkides, mida praegu uuele aktiivsusele äratatakse, on uued probleemid. Kui park või maastik on kaua hooldamata olnud, siis tekivad uued kooslused ja täiesti uus maastik. Küllalt sageli võib veel kohata kinnikasvanud veskijärvesid, mahajäetud talusid, võsaks muutunud parke. Veel kümnekond aastat tagasi oli niisuguses seisundis Luke mõisa park. Oli tõsiseks väljakutseks taastada endised piirdemüürid, lõviskulptuurid ja terrassid. Oskusi nõudis vanade pärnade pügamine ning kogu pargi endisele elule äratamine. See, mida me täna Luke mõisa pargis näeme, väärib tõsist lugupidamist ja imetlust. Meie ees on avatud ja väga atraktiivne park paljude taastatud ja hästi eksponeeritud pargiobjektidega: konserveeritud mõisahooned, taastatud lõviskulptuurid, Maria kuju armsas nurgakeses, intiimne puhkenurk eraldumisvõimalustega jne. Erilist tähelepanu vääriavad vanad pargipuud ning see, kuidas neid on püütud „elule aidata”. Vanadest puudest moodustunud ruumid maastikul on tõelised pärlid vanast pargikultuurist. Nüüd on tarvis veel mõelda pargi avatusele ja atraktiivsusele kommertslikus mõttes. Tähelepanuta ei tohi jätta pargi taluvuse probleeme massiürituste korraldamisel, sest Luke pargis korraldatakse kevad–suvisel ajal ka üsna palju massiüritusi. Park on kasutatav ja eksponeeritav ekskursioonidel, millede arv aasta-aastalt kasvab. See nõuab täiesti uut lähenemist. Vana pargi elluäratamine on palju keerulisem ja vastutusrikkam kui uue rajamine. See nõuab arusaamist mitte ainult looduslikust ja arhitektuursest sisust ja vormist. Peame oskama näha ka aja vaimu, mis aitaks ühendada vana ja praegust, leida lepitust vana ja uue vahel. Lihtsalt legendide väljamõtlemisest jääb enamasti väheseks.

Mart Külviku, Juhan Maiste „Park on paradiis looduses ja kunstis”, Tartu, Eesti Maaülikooli põllumajandus – ja keskkonna instituut, 2009., lk. 320 -321 materjalide põhjal.

Uued sõnad ja väljendid

veski/järv, -e, -e	водяная мельница
äratama uuele aktiivsusele	воскрешать на новую жизнь
kinnikasvanud	заросший
piirdemüür, -i, -i	ограда, оградительная стена
pärnade pügamine	обрезка лип
pärl, -i, -it	жемчужина
taluvusprobleemid	проблемы с нагрузочной выдержкой
uus lähenemine	новый подход
eraldumisvõimalus	возможность уединения

Ülesanne nr 3

Vasta küsimustele teksti põhjal.

- Mis juhtub pargi või maastikuga, mis on kaua hooldamata olnud ?
- Missuguseid parke ja maastikke võima küllalt sageli kohata?
- Mis on tehtud praeguseks uuele elule äratatud Luke mõisa pargis?
- Mis väärib erilist tähelepanu Luke mõisa pargis?
- Kas on kerge taastada vanu parke ja maastikke nende endisel kujul?
- Mis seisab Luke mõisa pargil veel ees?

Ülesanne nr 4

Sõnasta kolm peamist probleemi, mis on seotud Luke mõisa pargiga. Kasuta järgmisi väljendeid.

Uuele elule äratama(taastama)/ hooldamata maastik/ võssakasvanud park (park-metsaks muutunud park)/atraktiivsed pargiobjektid/ kommertsliku mõtteviisi ja looduslähedase mõtteviisi ühendamise/taluvusprobleemidega arvestamine/ arusaamine looduse ja arhitektuuri seaduste vahekorra.

Ülesanne nr 5

Koosta mini-konspekt teema „ Pargirajatiste taastamine ja säilitamine” käsitlemiseks. Materjali leiad eelpool viidatud materjalidest, oma eriala loengute konspektist ja Internetist.

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Nimeta parke, kus peale huvitavate ja haruldaste puude võib kohata:

- aiapaviljone
- pingikesi
- skulptuure
- lehtlaid
- sambaid
- grotte

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa ei saa aru. Kui loed teksti teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

PARK POLE AINULT PUUD

Kui sa külastad vanu mõisaparke, siis märkad, et park ei koosne ainult puudest. Park on mitmekihiline. Puud moodustavad pealmise kihistuse. Esialgu koosneb park tõesti ainult puudest, kuid alates XVII sajandist hakatakse mõisaparkidesse ka iluaedu rajama. XVII sajandil tekkisid esimesed barokkaiad, siis läksid moodi kilomeetritepikkused puiesteed. Mõned mõisnikud rajasid parkidesse hirveaiad ja alates XIX sajandi teisest poolest jõudis kohale ka kaugemalt pärit istutusmaterjal. Kindlasti märkate parke külastades, et siin on alati mingi veesilm tiigi või ojakese näol, mõnikord leiame purskkaevude kaskaadi. Kus on vesi, seal on ka alati sillakesed, mis mõnikord on tõelised puitpitsist kunstiteosed.

Täiesti omaette teema on pargikultuuris skulptuurid, lehtlad, grotid ja sambad. On parke, kus võime näha kaunilt disainitud või ka lihtsamaid laudu ja pingikesi. On parke, kust leiame perekonna kabeleid. XIX sajandil ilmusid parkidesse ka niinimetatud triiphooned, meie tänapäevase mõistes kasvuhooned. Kindlasti märkate, et see praktilise suunitlusega rajatis on kaunilt sulandunud ning ei mõju võõrkehana. Millised on kaasaegse maastikukujunduse vormid, sellega saame tutvuda Leigo järvede ehitajana tuntuks saanud looduseõbra Tõnu Tammeaga kohtudes.

Uued sõnad ja väljendid

kiht , kihi, kihti	слой
koosne/ma , -da, -n	состоять
kihistus , -e, -t	свита
ilu/aed - aia, -aeda	цветник, палисадник
läksid moodi	вошли в моду
puies/tee , -, -d	аллея
hirve/aed , -aia, -aeda	зоосад
istutus/materjal , -i, -i	посадочный материал
näol	в виде
lehtla , -, -t	беседка
grott , groti, grotti	грот
sammast , samba, sammast	столб
vee/silm , -a, -a	водоем
rajatis ; -e, -t	сооружение
praktilise suunitlusega	с практической направленностью
sulandu/ma , -da, -n	вписываться
sulandatud	вписанный
puit/pits , -i, -i	деревянное зодчество
kabel , -i, -it	часовня
võõr/keha , -, -	инородное тело

Ülesanne nr 3

Vasta küsimustele.

- Mida märkad külastades parke?
- Milline on park tegelikult?
- Millal hakati parkidesse rajama barokkaedu?
- Millised muutused ilmusid pargiarhitektuuri XVII sajandil?
- Mida tõi kaasa XVIII sajand?
- Mis kuulub enamasti veesilma juurde?
- Milliseid pargidetaile sisaldavad luksuslikumad pargid?

Ülesanne nr 4

Vali mitmuse vorm.

1. Meie parkides kohtab ka **kaunist iluaeda / kauneid iluaedu**.
2. Põhja–Eesti pankrannikul saab jälgida **kihti /kihte** ja **kihistus/kihistusi**.
3. Alatskivi, Vigala ja Räpina mõisas hakati XIX sajandi mõisaparkidesse rajama **hirveaeda / hirveaedu**.
4. Pargid on täis **veesilma/ veesilmi** ja **tiike/ tiiki**.
5. Kui pargis on vett, siis leidub tavaliselt ka **silda/sildu** ja **skulptuuri/ skulptuure**.
6. Kahjuks võib parkides mõnikord kohata ka **võõrkeha/ võõrkehi**.
7. Kes jõuaks üles lugeda kui palju on meie vanades parkides **puiesteed/ puiesteid!**

Ülesanne nr 5

Otsuta, millised laused eelmise ülesande tekstis sobivad ka Luua pargi iseloomustamiseks. Loe need laused ette.

Ülesanne nr 6

Iseloomusta mõnd sinule tuttavat parki, püüdes maksimaalselt kasutada uut sõnavara.

Ülesanne nr 7

Luua pargis asub puitpitsiga kaunistatud majakene, mida kohalikud inimesed on hakanud kutsuma piparkoogimajaks. Kus võib veel kohata kauneid puitpitsiga dekoreeritud hooneid? Millise rahva kultuurile on need eriti omased? Millisesse ajastusse nad kuuluvad? Kas kaasaegses aia-ja pargikujunduses on see soositud?

Huvitavat infot eesti keele kohta

Sõna *soosima* tähendab vene keeles *покровительствовать*, kuid sellel on veel tähendusi. Eelmises ülesandes tähendas *soosima* – *применять-применима, приемлемый*.



Foto 12. V. Belials Killuke *Oru mõisa pargist*.

Ülesanne nr 1

Vaatle pilti ühest kuulsast lossipargist ning püüa ära arvata, millise väga kuulsa pargiga on tegemist.

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa ei saa aru. Teisel lugemisel kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

Sinu ees on pilt ühest kuulsast lossipargist. Vaata pilti, loe läbi järgmine tekst ja vasta tekstijärgsetele küsimustele.

Park koosneb kahest eri aegadel rajatud osast: praegune koolipark, mis on rajatud XIX sajandi algul ja XIX sajandi teisel poolel rajatud osast. Viimane on kujundatud inglise stiilis. Pargi keskel on lagendikke, servades puude grupe. Puud olevat omal ajal istutatud nii, et lossi tornist vaadates moodustanud nende ladvad mõisaomaniku nime Samson von Himmelstierna. Pargis on 97 puuliiki, nende hulgas on haruldusi nagu 4 punast vahtrat, amuuri liguster, moltke pärn, mägivaher ja peavi hobukastan.

www.mulgikultuur.ee

Uued sõnad ja väljendid

punane vaher , vahtra, vahtrat	клён красный
amuuri liguster , -i, -t	бирючина амурская
moltke pärn , -a, -a	липа Мольтке
mägi/vaher , -vahtra, -vahtrat	клён ложноплатановый
peavi hobu/kastan , -i, -t	конский каштан Пава

Ülesanne nr 3

Vasta küsimustele.

1. Mis pargi kirjelduses ei ole vastavuses pildil nähtavaga?
2. Milline Eestimaa väga tuntud lossipark on pildil?
3. Millist parki kirjeldab tekst?

Viimast sa tõenäoliselt ei tunne, kui sa just ei pärine Hummuli lähedalt. Täpsemalt sellest väga unikaalsest pargist saad infot Internetist aadressil: www.mulgikultuur.ee või: turism@mulgikultuur.ee

Ülesanne nr 4

Tutvu tekstiga Oru pargi liigilisest koosseisust ning, nagu alati, loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, mille tähendusest sa ei saa aru. Teisel lugemisel kontrolli, kas saad kõikidest sõnadest aru.

ORU LOSSI PARK

Oru park on olnud kogu oma eksisteerimise ajal väga liigirikas park. G. Kuphaldti plaanide alusel täiendati parki paljude võõramaiste puittaimedega, millest tänaseks on säilinud meie karmi kliimaga paremini kohanenud liigid nagu okaspuudest vene ja euroopa lehis, palsami ja siberi nulg, must mänd ja alpi seedermand, lehtpuudest aga hariliku tamme püramiidvorm, loorberpappel, tatari hõbevaher ning ameerika läiklehine- ja läänepärn. Parkidele omase miljöö annavad mitmed pargi rajamisel kujundatud esinduslikud alleed. Need koosnevad kas tammedest, pärnast (läänepärn) või paplitest (berliini pappel). Omapärane segaallee, mis koosneb tammest, pärnast ja paplist asub Toila alevi poolse sõidutee ääres.

Maire Uustalu, Raili Lille „Oru pargi maastikukaitseala”, Riikliku Looduskaitsekeskuse voldik.

Uued sõnad ja väljendid

liigilisus , -se, -st	породистость
puit/taimed , -de, -i	древесный растения
vene lehis , -e, -t	лиственница русская
euroopa lehis , -e, -t	лиственница европейская
palsami nulg , -nulu, -nulgu	пихта бальзамическая
siberi nulg , -nulu, -nulgu	лиственница сибирская
must mänd , -männi, -mändi	сосна черная
alpi seeder/mänd , -männi, -mändi	сосна кедровая европейская
püramiid/vorm , -i, -i	пирамидальная форма
loorber/pappel , -papli, -paplit	тополь лавролистный
tatari hõbe/vaher , -vahtra, -vahtrat	клён татарский серебристый
ameerika pärn , -a, -a	липа американская
läik/lehine pärn , -a, -a	липа крымская
lääne pärn , -, -a	липа голландская
berliini pappel , -papli, -paplit	тополь берлинский

Ülesanne nr 5

Jutusta:

- Milliste liikidega oled tuttav eriala tundidest?
- Kirjelda üht sulle hästi tuntud pargipuuliiki.
- Millise pargikujundustüübiga on tegemist pildil?

Ülesanne nr 6

Kujutle, et viibid pargiahritektide konverentsil ning sinu ülesandeks on teha ettekanne sellel konverentsil. Koosta referaat pargi põhjalikuks tutvustamiseks. Selleks:

Tööta korralikult läbi esitatud materjal ning lisa:

- a) Eesti ajalooliste parkide arengulugu.
- b) Oru pargi ajalugu.
- c) Oru pargi maastikukaitseala lühike iseloomustus.
- d) 1967. aastal rajatud dendroaia kirjeldus.

Materjalid leiad Oru pargi maastikukaitseala voldikust (Maire Uustal, Raili Lille „Oru pargi maastikukaitseala”, Riiklik Looduskaitsekeskus) ja Olev Aabner, Silja Konsa, Kersti Lootus, Urve Sinijärv „Eesti pargid I”, Tallinn, „Varrak”, 2007, lk. 278 -285.

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Vasta küsimustele.

- Missuguseid põllulilli sa tunnend?
- Missuguseid aialilli sa tunnend?
- Nimeta punaseid /siniseid /valgeid/ kollaseid lilli. Mis on sinu lemmiklill? Miks?

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu nendele sõnadele, millest sa aru ei saa. Kui loed teksti teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

LILLED

Juba vanal ajal, inimkonna äärmiselt madalal arengutasemel, püüdsid inimesed ilu poole. Ammu–ammu tekkis tava kaunistada elamuid lilledega või kaunite puunikerdustega, mis jäljendasid lillemustreid. Dekoratiivtaimi kasvatatakse asstatuhandeid, kuid veel keskajal oli nende sortiment väga piiratud. Iidseimaks võime lugeda roose, liiliaid, tulpe ja veel mõningaid lilli. Paljud lilled on ilmunud kultuurilillede areenile suhteliselt hilja. Praegusel ajal on kaunite lillede hulk järsult kasvanud, kuid tunneme neist ikkagi väheseid. Lillekasvataja peab palju õppima, et tunda kõiki kaasajal kasvatatavaid lillesorte.

Igal rahval on oma lemmiklilled. Kas sa tead, milline lill on Eesti rahvuslill? Küllap sa juba tead, et see on rukkilill ning kindlasti ei ole sulle uudiseks see, et vene rahvuslill on karikakar. Vaevalt sa siiski tead missuguse riigi rahvuslill on, näiteks, riis. Karta on, et seegi on sulle uudiseks, et inglased peavad küll palju nurmenukust, kuid oma rahvuslilleks on nad valinud roosi. Norras aga kuulutati pärast rahvaküsitluse läbi viimist rahvuslilleks kanarbik.

Tead sa neid põllu- ja metsalilli: sinilill, ülane, kullerkupp, kannike, pääsusilm? Teadsid sa, et kõik nad on tüüpilised puisniidu lilled? Millise riigi peale mõtled, kui räägitakse tulbist või orhideest? Oled sa kunagi mõelnud selle peale, et eestikeelne *võõrasema* on vene keeles *анютины глазки*? Muinasjutu järgi on Anjuta silmad alati pisarais kurja võõrasema pärast. Seega, lilled on alati andnud ainest paljudele muinasjuttudele. Missuguseid lilli saatis kuri võõrasema korjama kasutütrel talvel? Lumikellukesed, ütled sa, ja sul on õigus. Muinasjuttudest loeme kaunist piibelehe neitsist, Pöial–Liisist, kes mahtus mooni õisikusse ja seda loetelu saaks veel pikalt jätkata. Niigi teame, et pole lille, millele poleks pühendatud laulu,

Kõigepealt meenub, muidugi, Alla Pugatšova poolt kuulsaks lauldud „ Miljon helepunast roosi”. Pikemalt järele mõeldes meenuvad laulud meelespeast, karikakrast, kannikesest, alpikannikesest ja jällegi võiks loetelu pikalt jätkata.

Kõigist neist ja veel paljudest kultuurililledest räägitakse sulle eriala tundides ning küllap tunned uhkust, et saad tegeleda nii kaunite olenditega.

Uued sõnad ja väljendid

ühis/kond , -konna,- konda	общество
arengu/tase , -taseme, taset	степень развития
lille/muster , -musteri, -mustrit	цветной узор
roos , -i, -i	роза
lumi/kelluke , -se, -st	подснежник
ülane , -se, -st	ветреница
kannike , -se, -st	фиалка
nelk , nelgi, nelki	гвоздика
krüsanteem , -i, -i	хризантема
sini/lill , -e, -e	перелеска
gerbera , -, -t	гербера
aster , astri, astrit	астра
kiri/kakar , -kakra, -kakart	маргаритка
kari/kakar , -kakra, -kakart	ромашка
alpi/kannike , -se, -st	цикломен
lill/hernes , -herne, -hernest	душистый горошек
võõras/ema , -, -	анютины глазки
orhidee , -, -d	орхидея
gladiool , -i, -i	гладиолус
piibe/leht , -lehe, -lehte	ландыш
kellu/ke , -se, -st	колокольчик
iiris , -se, -st	ирис
nartsiss , -i, -i	нарцисс
kuller/kupp , -kupu, -kuppu	купальница
nurme/nukk , -nuku, -nukku	первоцвет
tulp , tulbi, tulpi	тюльпан
moon , -i, -i	мак
floks , -i, -i	флокса
liilia , -a, -t	лилия
rukki/lill , -e, -e	василёк
pääsu/silm , -a,-a	первоцвет мучнистый

Ülesanne nr 3

Vasta küsimustele.

- Millal tulid meie ellu lilled?
- Mil moel (kuidas)?
- Millised lilledest on vanimad ja tuntumad?
- Kas tunneme praegu kõiki lilli?
- Millised on tuntuimad rahvuslilled?
- Millised on vähetuntud rahvuslilled?
- Millele on andnud ainest lilled?

Ülesanne nr 4

Moodusta lillenimedest kaks tulpa. Vali kummastki tulbast kolm lemmiklille ning põhjenda, miks valisid just need.

Põllu- ja metsalilled

Kultuurlilled (lilled, mis kasvavad ainult aias).

Ülesanne nr 5

Moodusta lillenimedest kaks tulpa, kas püsililled või ühe- ja kaheaastased lilled. Lisaks lille nimele nimetavas käändes, moodusta ka mitmuse osastava vorm, näiteks: tulp – tulpe.

Püsililled

Ühe- või kaheaastased lilled

Ülesanne nr 6

Tõlgi eesti keelde.

Знаю много полевых и садовых цветов. Мои любимые цветы ландыши и гвоздики. Знаешь ли ты, где растёт много васильков, ромашек, купальниц и ветрениц? В Голландии много тюльпанов. Тюльпаны национальные цветы в Голландии, Венгрии и Иране. В Финляндии обожают ландышей.

Huvitavat infot eesti keele kohta

Tekstis oli lause: „Inglased *peavad palju* nurmenukust.....“ peaksid teadma, et väljend *pidama palju* ei ole väga tavaline ning seda ei kasutata sageli, kuigi võiks. Lahti seletatult tähendab see - lugu pidama, austama. Näiteks: ma *pidasin* temast *palju*, kuid ta osutus hoopis teiseks inimeseks. Ma *pean palju* oma kodukohast.

Ülesanne nr 7

Koosta jutustus teemal: „ Minu unistuste aed”, kus räägid sellest, millisena tahaksid näha oma aeda, mis sul kindlasti kunagi saab olema. Räägi, millised lilled peaksid kindlasti sinu aias kasvama.

Kasuta järgmisi lause algusi:

Minu aias kasvab kindlasti palju

Minu aed ei sarnane

Päris kindlasti ei tohiks minu aed sarnaneda (millele? või millega?)

Kui saaksin kõike teha, nii nagu ise arvan, siis

Oma aias ma teostan

Lillede valikul lähtun (millest?)

Dekoratiivtaimedest toaksin oma aeda

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Otsusta, missugused on eri riikide rahvuslilled. Kirjuta õige lill õigesse lünka. (õiged vastuse leiad teema lõpust)

Moon /rooshiibisk/ rukkilill /nelk/ roostulp

- Inglismaa, Ameerika Ühendriigid, Iraak, Slovakkia, Luksemburg ja Bulgaaria
- Holland, Ungari, Türgi, Iraan
- Maldiivid ja Malaisia
- Eesti, Saksamaa
- Belgia, Itaalia; Poola
- Sloveenia ja Monaco

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa aru ei saa. Kui loed teksti teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

RAHVUSTAIMED JA LILLED

Puudel ja lilledel on olnud eriline koht inimese elus ja südames juba iidsetest aegadest. Eriti austatud taimed on saanud lausa sümboliteks ning kas ametlikult või mitteametlikult kuulutatud riikide rahvustaimedeks või lilledeks. Mõnel riigil on neid mitu, mõnel ainult üks. Mõni riik on valinud endale ka rahvusvilja. On lilli ja puid, mida peavad kalliks mitmed rahvad. Nii on tamm rahvuspuuks Ameerika Ühendriikides, Inglismaal, Moldovas, Saksamaal ja Serbias. Roos ja tulp lilledest juhivad rahvuslillede edetabelit. Roosi on valinud oma rahvuslilleks Ameerika Ühendriigid, Inglismaa, Iraak, Slovakkia, Luksemburg, Bulgaaria ja Maldiivid. Holland, Ungari, Türgi ja Iraan peavad rahvuslilleks tulpi. Paljud riigid on rahvustaime või –lille väljaselgitamiseks korraldanud rahvaküsitluse. Sageli võib neid kohata rahvussümbolitena riigi lipul või vapil.

Väike segadus on tekkinud Eestis. Kusagilt on levinud arvamus, et Eesti rahvuspuu on tamm. Ametlikult see nii ei ole, kuid Eesti rahvatraditsioonides on tammel tõesti eriline koht. Meil on pühad tamme hiied ja oma rahvuskangelasi ehime me tammepärgadega. Küllap on see märk sellest, et tammel on eriline koht meie südames ning kui metsamehed arutlevad selle üle, missugune puu võiks ametlikult olla Eesti rahvuspuuks, siis on kindel, et keda iganes ei

esitatakse nominendiks, pakub tamm tõsist konkurentsi. Küllap on meil kõigil võimalus oma sõna sekka ütelda, kui rahvaküsitlus välja kuulutatakse. Mida arvad sina?

Uued sõnad ja väljendid

rahvus/taim , -e, -e	национальное растение
rahvus/puu , -, -d	национальное дерево
rahvus/lill , -e, -e	национальный цветок
ametlik , -u, -ku	официальный
vili , vilja, vilja	плод
ede/tabel , -i, -t	первенство
rahva/küsitlus , -e, -t	народный опрос
rahvus/sümbol , -i, -t	национальный символ
hiis , hiie, hiit	священная дубрава
tamme/pärg , pärja, pärga	дубовый венок
kes iganes	кто угодно
sõna sekka ütle/ma , -da, -n	промолвить слово

Ülesanne nr 3

Jaga loetud tekstist saadud info järgmiselt.

Teadsin varem

Sain nüüd teada

Lugemissoovitus

Selleks, et oma teadmisi antud valdkonnas veel laiendada soovitan sul lugeda Krista Kauri, Urmas Laansoo ja Taimi Puusepa raamatut „Maailma rahvustaimed”, Tallinn, „Maalehe Raamat”, 2008. Vali raamatust üks rahvustaim või puu, millest ei olnud juttu tekstis, kuid mis sulle huvi pakub, ning jutusta sellest.

Ülesanne nr 4

Loe läbi järgmised vihjed rahvustaimede ja – lillede kohta ning mõistata, millisest lillest või puust käib jutt:

- See lill kasvab põldudel umbrohuna.

- Tema õisik on kaunis ja sobib hästi kujundsümboliks.
- Rahvameditsiinis on ta tuntud palaviku– ja kõhavastase vahendina.
- Tema õitest punuti pruudipärgi ja pandi nõõpauku külapeole minnes.
- Team rahvapärased nimetuse on *härja pea, rukkisinine, rüälill, sinilill*.

- See puu kuulub pöögiliste sugukonda.
- Kasvab 30 - 40 meetrit kõrgeks.
- Ta armastab kasvada palja peaga, kuid „kasukas” seljas.
- Kasuka tekitavad talle temast madalamal kasvavad puud ja põõsad.
- Tema viljadest keedetakse kohvi ja neid söövad metsloomad.
- Ta on väga armastatud puu paljudes riikides.

- Sellesse taimeperekonda kuulub umbe 100 liiki.
- Sellesse taimeperekonda kuuluvad liigid on kas ogalised põõsad või ronitaimed.
- Ameeriklased on hinnanud seda taime juba aastasadu.
- Palju peavad seda lille ainuvõimalikuks kinkevარიандiks pidulikel sündmustel.
- 7. oktoobril 1986 allkirjastas Ronald Reagan resolutsiooni, millega kuulutati see lill selle maa rahvuslilleks.

- Neid 10 - 70 cm kõrgusi sibulpüsikuid on maailmas umbes 100 liiki.
- Õied asetsevad ühekaupa varre tipus.
- Nende nimetus on tuletatud pärsiakeelsest sõnast *toliban* (turban), iseloomustades õie kuju.
- Üht riiki nimetatakse selle lille maaks ning veel mitu riiki on valinud ta oma rahvuslilleks.

Uued sõnad ja väljendid

teave , teabe, teavet	информация
umb/rohi , -rohu, -rohtu	сорняк
kõha/vasta/ne , -se, st	против кашля
pruudi/pärg , -pärja, -pärga	венюк невесты
nõõp/auk , -augu, -auku	петлица
ogali/ne , -se, -st	колючий
roni/taim , -e, -e	вьющееся растение
ainu/võimalik , -u, -ku	единственно возможныйб -мыслимый
sibul/püsik , -u, -ut	луковичные многолетники
turban , -i, -t	тюрбан

Ülesanne nr 5

Koostage 4 - 5 vihjet mõne siin mitte esinenud rahvustaime või lille kohta. Suurepäraseks spikriks (шпаргалка) ja inspiratsiooni allikaks on jällegi eespool mainitud raamat „Maailma rahvustaimed”.

Huvitavat infot eesti keele kohta

Me kõik teame, mis tähendab sõna *puu*, kuid segadus tekib siis, kui kasutame sõna *puu* mitmuse kaasätlevas käändes: *puudega*. Vorm *puudega* võib tähendada, et tegemist on haige inimesega, kellel on püsiv *puue* (terviserike). Lauses „Tegemist on raske *puudega* inimestega” – käib jutt tõepoolest haigetest inimestest. Kuid lauses „Loodusesõbrad vestlevad ka *puudega*” on tõepoolest silmas peetud puid. Algvormis oleksid mõlemad sõnad niisugused.

puu, -, -d

дерево

puue, puude, puuet

аномалия, порок, недостаток

Ülesande 1 õiged vastused:

Roos- Inglismaa, Ameerika Ühendriigid, Iraak, Slovakkia, Luksemburg ja Bulgaaria.

Rooshiibisk – Maldiivid ja Malaisia.

Tulp – Holland, Ungari, Türgi ja Iraan.

Rukkilill – Eesti ja Saksamaa.

Moon – Sloveenia ja Monaco.

5.TEEMA - Looduskaitse ja loodusturism



Foto 13. V. Belials *Matkajad teel rabasse.*

Ülesanne nr 1

Hääestume teemale. Vaata pilti, kus loodusturistid suunduvad rabasse. Mis mõtteid ja tundeid sinus tekitab see pilt ja järgmised väljendid:

Rabamaastik/ rabajärv/ laudtee/ soosaar/ vees peegelduvad puud/ rabamännik/ rabataimed.

Ülesanne nr 2

Loe teksti kaks korda. Esimesel lugemisel ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa ei saa aru. Teisel lugemisel kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

LOODUSTURISM

Selline pilt, kus suurem või väiksem grupp inimesi seljakotid seljas suundub metsa või rabasse, mägedesse või kõrbesse, ei ole enam üheski riigis haruldane. Alati pole see nii olnud. Veel kümme aastat tagasi oli see Eestiski üsna haruldane. Sõna *loodusturismgi* mõjus võõrkehana. Maailma avardudes on turistid teistest riikidest meidki mõistma pannud kui unikaalsed on meie rabamaastikud, metsad (millest hollandlane peaaegu mitte midagi ei tea), luhad, lammialad. Me ei saa küll uhkeldada kõrgete mägede ega kõrbetega, kuid rabaderohkusele oleme konkurentsituul äravalitute hulgas.

Uued sõnad ja väljendid

loodus/turism , -i, -i	природный туризм
raba/matk , -a, -a	поход в болото
selja/kott , -koti, -kotti	рюкзак
raba , -, -	верховое болото
kõrb , -e, -et	пустыня
luht , luha, luhta	заливной луг, пойма
lammi/ala , -, -	пойма, пойменная долина
äravalitud	избранный
raba/maastik , -u, -ku	болотный ландшафт
raba/järv , -e, -e	болотное озеро
laud/tee , -, -d	дошатая дорога
soo/saar , -e, -t	болотный остров
vees peegelduvad puud	деревья отражающи е в воде
raba/männik , -u, -ut	сфагновый сосняк
raba/taimed , -taimede, -taimi	болотные растения

Ülesanne nr 3

Vasta küsimustele.

1. Kas oled kunagi käinud rabas?
2. Milliseid Eesti rabasid sa tead?
3. Kas tunnend rabataimi? Nimeta milliseid?
4. Kas võiksid oma suvepuhkuse veeta matkates rabas?

Ülesanne nr 4

Järgnev tekst „Eesti märgalad ja sood” teeb sind pisut rohkem rabadega tuttavaks. Loe teksti kaks korda. Kui loed esimest korda, ära pööra tähelepanu sõnadele, millest sa aru ei saa. Kui loed teksti teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

EESTI MÄRGALAD – SOOD JA RABAD

Kuna Eesti maastik on tasane, tungivad märgalad kõikjale. Eestis on enam kui 165 000 sood, ligi 7000 raba katab 22,3 % Eesti maismaast. Mõned rabad on üle 10 000 aasta vanad. Rabad moodustavad ühe huvitavama elupaiga lindudele, eriti tundraliikidele. Eesti rabades kasvavatest metsa- ja tundrataimedest on levinumad põõsalaadsed kääbuskased ja murakataimed. Ligikaudu pooled Eesti taimeliikidest kasvavad rabades.

Eesti rabad sobivad suurepäraselt matkamiseks ja marjade korjamiseks, kuid võivad kogenematule ohtlikeks osutada. Ära matka rabas kunagi üksinda ning kaalu giiditeenuse kasutamist! Parim võimalus raba külastamiseks avaneb Soomaa rahvuspargis, mille territooriumist enamuse moodustab raba. Sealne turbakiht on kohati kuni seitsme meetri paksune. Sügavaim turbakiht – 17 meetrit – asub aga Kagu-Eestis Vällamäe rabas. Selliseid soid ei leidu kusagil mujal Euroopas.

Allikas: Vikipeedia

Uued sõnad ja väljendid

märg/ala , -, -	мокрое место
tundra/liik , -liigi, -liiki	тундровые породы
põõsa/laad/ne , -se, -set	кустообразный
kääbus/kask , -kase, -kaske	карликовая берёза
murakas , muraka, murakat	морозика
giidi/teenus , -e, -t	обслуживание гидом
turba/kiht , -kihi, -kihti	торфяной покров
mais/maa , -, -d	суша

Ülesanne nr 5

Vasta küsimustele.

1. Kui palju on Eestis soid?
2. Millise protsendi moodustab see maismaast?
3. Kui vanad on rabad?
4. Millised on kõige levinumad rabataimed?
5. Milleks on Eesti rabad sobivad?
6. Mida peab silmas pidama rabas viibides?

Ülesanne nr 6

Pane punktiiri asemele sobiv erialane sõna õiges käändes:

1. Eestis on palju
2. Tuntumad on: Soomaa rahvuspark, Endla Looduskaitseala, Nigula raba jne.
3. Rabas võib kohata palju
4. Maitsvaimad metsamarjad - kasvavad rabades.
5. Märgalaid katab erineva paksusega

Sõnavalik: *murakas/ märgala/ kääbuskask/ turbakiht.*

Lisalugemist

Kas sa tead, et iga murakapõõsas kasvatab vaid ühe erakordselt hõrgutava marja. Haruldased marjad on hinnatud ühtmoodi nii inimeste kui ka loomade poolt.

Huvitavaid võimalusi rabamatkadeks pakuvad:

- a) Soomaa rahvuspark
- b) Endla Looduskaitseala
- c) Nigula Looduskaitseala
- d) Emajõe –Suursoo Looduskaitseala
- e) Meenikunno raba
- f) Lahemaa Rahvuspark

Keeleabi

era/kord/ne, -se, -t

hõrgutav, -a, t

чрезвычайно

деликатес, изысканный

Ülesanne nr 7

Sul tuleb giidina minna rabamatkale väga erudeeritud grupiga. Koosta informatiivne voldik osavõtjatele nii, et see sisaldaks huvitavat teavet kõikide Eesti rabade kohta. Püüa gruppi üllatada oma teadmistega rabast. Koosta vahepeatuste jaoks ka lühiviktoriin rabadest. Materjali leiad internetist, entsüklopeediatest, erialakirjandusest soode ja rabade kohta.

Keeleabi

voldik, -u, -t	буклет
teave, teabe, teavet	информация
lühi/viktoriin, -i, -i	мини-викторина

Ülesanne nr 8

Mängi rabamatk grupikaaslastega läbi.

- I. Sissejuhatus ja lühike instrueerimine (lühike marsruudi kirjeldus ja turvareeglite tutvustamine, töölehtede jagamine).
- II. Liikumine „maastikul” ning selle kommenteerimine.
- III. Vahepeatused puhkuseks ja looduse nautimiseks, rabamaastiku imetlemiseks ning töölehtede täitmiseks.
- IV. Matka lõpetamine (töölehtede kommenteerimine, osavõtjate muljete kuulamine, grupi tänamine)

Keeleabi

1. Me suundume Eesti ühte kauneimasse rabasse

Meid ootavad huvitavad rabamaastikud
Täna avardame oma teadmisi rabadest
Näeme tegelikkuses seda, millest seni oleme ainult lugenud
Püüame vältida võimalikke ohtusid

2. Meist paremale jäävad

Tüüpilised rabataimed
Huvitavad taimekooslused
Pisut ohtlikud laukad
Hingematvalt kaunis rabajärv
Märgime töölehele

3. Nautige/ imetlege/ tundke rõõmu/ proovige panna sõnadesse/ lõõgastuge
.....
4. Mind võlusid teie huvitavad tähelepanekud
5. Olite väga teadmishimulised

Oskasite nautida vaikust ja rahu
Teie märkusi võtan kindlasti arvesse
Olen tänulik meeldiva seltskonna eest
Julgen loota, et tulete siia tagasi ja
Võiksime teha näituse teie poolt korjatud rabataimedest



Foto 14. V. Belials *Kaunis kuldking.*

Ülesanne nr 1

Vaatle pilti ja vasta küsimustele.

- Kas oled kohanud looduses seda imelist lille?
- Kas kuldking looduses on sama kaunis kui pildil?
- Kuidas on tema ametlik nimi?
- Kas tead, millist kasvukoha tüüpi kaunis kuldking eelistab?
- Kas kaunist kuldkinga võib sageli kohata?

Ülesanne nr 2

Loe kaks korda läbi alljärgnev tekst. Kui loed esimest korda, ära pööra tähelepanu sõnadele, millist sa aru ei saa. Kui loe teist korda, kontrolli, kas saad kõikide sõnade tähendusest aru.

KAUNIS KULDKING

Kaunist kuldkinga võib leida põhjapoolkeral Lapimaalt Vahemereni ja Atlandi ookeanist Vaikse ookeanini. Ameerikas haarab kauni kuldkinga levila suure osa Põhja- Ameerika idaosast, ulatudes läände kuni Alaska ja Oregonini. Mägedes võib kaunist kuldkinga kohata veel 1600 – 1900 m kõrgusel.

Eestis kasvab kaunis kuldking paiguti. See tähendab, teda leidub veel meie kõigis rajoonides, aga kõikjal vaid üksikuis paigus ja väheste kogumikena. Lääne –Eestis ja saartel on leiukohad rikkalikumad.

Oma levila piires kasvab kaunis kuldking väga erinevates kasvukohtades: leht-, sega- ja okaspuumetsades, puisniitudel, põõsastikes. Taim eelistab niiskeid lubjarikkaid muldi (sagedasti leetmuldi), kuid esineb ka neutraalsel kuni nõrgalt hapudel muldadadel, isegi turbapinnasel. Eestis võib kuldkinga kohata nii kuuse-, leht- kui segametsas, puisniitudel ning lodumetsades, harva ka kadastikus.

(Tiiu Kull "Kuldking", Tallinn, „Valgus”, 1987)

Uusi sõnu ja väljendeid

kaunis kuld/king, -a, -a
põhja/pool/kera, -, -
Lapi/maa, -, -d
Vahe/meri, -e, -d

башмачок настоящий
северное полушарие
Лапландия
Средиземное море

Atlandi ookean , -i, -i	Атлантический океан
Vaikne ookean , -i, -i	Тихий океан
haara/ma , -ta, -n	здесь: охватывать
levila , -a, -t	ареал
ulatu/ma , -da, -n, ulatudes	здесь: доходить, доходя
paiguti	местами
kogumik, kogumiku, kogumikku	собрание
leiu/koht , -koha, -kohta	месторождение
põõsastik, põõsatiku, põõsastikku	кустарник
niiske , -, t	влажный, сырой
lubja/rikas , rikka, rikast	известковый
lubi , lubja, lupja	известь
leet/muld , -mulla, mulda	подзол
hapu , -, -t	кислый
turvas , turba, turvast	торф
turba/pinnas , -e, -st	торфяная почва
lodu/mets , -a, -a	топяное болото
kadastik, kdastiku, kadastikku	можжевелевый кустарник

Ülesanne 3

Loe tekst veelkord läbi ja koosta tabel saadud informatsiooni kohta.

Teadsin **Sain teada** **Tahaksin teada**

Tabeli kolmanda jaotuse saad täita lugedes järgmisi materjale:

- 1) Tiiu Kull “Kuldking”, Tallinn, “Valgus”, 1987.
- 2) H.-E Rebassoo, H. Viires “Kaitskem kauneid taimi”, Tallinn, “Valgus”, 1981.

Ülesanne nr 4

Tõlgi järgmine tekst vene keelde, kasutades harjutusejärgset sõnastikku.

Kaunis kuldking kuulub käpaliste sugukonda. Ta on 20 - 30 cm kõrgune rohtjas püsik. Vars näärmekarvaline, lehti kolm või neli. Õisi varrel üks kuni mitu. Õied on kingakujulised, läikivkollased, õõnsal sisepinnal punakspruunitäpilise huulega. Teised õiekattelehed tumepunakspruunid. Õied on nõrga vanillilõhnaga, sisaldavad nektarit.

H.-E. Rebassoo, H. Viires “Kaitskem kauneid taimi”, Tallinn, “Valgus”, 1981, lk. 14

Uued sõnad ja väljendid

käpalised	ятыршниковые
sugu/kond , -konna, -konda	семейство
rohtjas , rohtja, rohtjat	травянистый
püsik , -u, -t	многолетник
vars , varre, vart	стебель
näärme/karval/ine , -se, -st	железисто-волосатый
õis , õie, õit	цветок
kinga/kujuli/ne , -se, -st	башмаковидный
punakas/pruun , -i, -I	красновато-коричневый
täpili/ne , -se, -st	крапчатый, рябой
huul , -e, -t	губа
õie/katte/lehed , -lehtede, -lehti	листья околоцветника
sisalda/ma , -da, -n	содержать

Ülesanne nr 5

Kas sa teadsid, et:

- Kuldking võib elada 25 - 30 aastat.
- Kuldking on putuktolmleja
- Kuldkinga vaenlasteks on: metskits, põder, aga ka liblikad, röövikud ja teod.
- Kuldking on mürgine taim.
- Kuldkinga kasutatakse vähesel määral ka haljastuses.
- Kuldkinga on võimalik kasvatada ka toas potis ja kui hästi läheb, siis saada ka õisi juba jaanuaris või siis augustis.
- Kuldking on esimene parasvöötme orhidee, mis võeti kaitse alla juba 1878. aastal Šveitsis.
- Kauni kuldkinga kujutist on kasutatud embleemidel ja märkidel, isegi looduskaitse sümbolina.
- Kesk-Euroopas on küllalt sage, et inimesed, kes elavad kuldkinga läheduses, võtavad need oma isikliku kaitse alla.

Ülesande 5 sõnavara

putuk/tolmleja , -a, -t	насекомоопыляемое
liblikas , -a, -t	бабочка
röövik , -u, -t	гусеница
tigu , teo, tigu	улитка
paras/vööde , -vöötme, -vöödet	умеренный пояс

Ülesanne nr 6

Koosta referaat kaunist kuldkingast, kasutades loetud ja läbitöötatud materjale ning keskendudes kauni kuldkinga kaitse probleemidele. Kasuta nii eelpool viidatud kirjanduslikke allikaid kui ka Internetti.

Ülesanne nr 1

Häälestume teemale. Mõttele, kuidas võiksid looduse ja looduskaitsega seotud olla sõnad *lüli* ja *kett*. Sõnasta oma mõtted 5 lausega.

LÜLI KETIS

Igal maal on sisseseatud „Punased raamatud” loeteluga nendest loomadest ja taimedest, mis on võetud rangeima kaitse alla. Kaovad maapinnalt ojad, jõed ja järved, ilma milledeta vaesustub loodus. Meie ise peame nad kandma „Punasesse raamatusse”. See on meie nii inimlik kui ka kodanikukohus. Me sooritame eksamit Looduse ees ja sellest, kuidas me selle eksami sooritame, sõltub inimkonna heaolu täna ja tulevikus. Me peame teadvustama, et see, mis on kahjulik loodusele, on kahjulik ka inimesele. Iga nähtus ja ilming meie ümber on lüli nähtuste ahelas. Mõtiskledes inimese ja looduse suhete üle, võib julgelt väita, et võrdlus lüliga ketis (ahelas) toimib. Iga kett on nii tugev, kui tugev on tema kõige nõrgem lüli ning see peab paika ka looduses. Hävib või hukkub kõige haavatavam taim, loom või loodusobjekt. Et seda ei juhtuks, peaksime meeles pidama, et meie oleme kõigest külalised emakese Looduse juures ning külaline peab järgima peremehe – Looduse reegleid. Alles siis võime loota, et kõike seda, mida loodus meile täna pakub, suudame pakkuda ka homme, ülehomme, igavesti. Kuidas käituda looduses nõnda, et me ei tekitaks talle korvamatut kahju majandustegevuse, rumaluse ja hoolimatusega, mida erilist hoida ja kaitsta – seda kõike õpetab meile aine, mida nimetame loodus – ja keskkonnakaitseks.

Uued sõnad ja väljendid:

lüli , -i, -i	кольцо
kett , keti, ketti	цепь
range , -e, -t	строгий
vaesustu/ma , -da, -n	обеднять
soorita/ma , -da, -n eksamit	держать экзамен
hea/olu , -u, -u	благополучие
teadvusta/ma , -da, -n	осознавать
nähtus , -e, -st	явление
ilming , -u, -t	явление, проявление
mõtiskle/ma , -da, -n	размышлять
toimi/ma , -da, -n	действовать
haavatav , -a, -t	уязвимый, ранимый
tekita/ma , -da, -n korvamatut kahju	причинять невозмещаемый
	ущерб
majandus/tegevus – se, -st	экономическая деятельность
loodus/kaitse , -e, -t	охрана природы

Ülesanne nr 2

Tekstis on väljend *võetud rangeima kaitse alla*. Pöörame sellele tähelepanu, et tuletada meelde võrdlusastmete moodustamine. *Rangeim* on ülivõrre sõnast range. Moodusta võrdlusastmed sõnadest: *haavatav/ vaene/ inimlik/ suur/ väike/ ilus/ hea*.

Ülesanne nr 3

Rääkides loodusest kasutatakse sageli väljendit *tekitama korvamatut kahju* –*причинять невозможный ущерб*. Koosta lauseid, kasutades väljendit *tekitama korvamatut kahju!*

Ülesanne nr 4

Taasta dialoog!

Kuulaja:.....

Lektor: 18% Eesti pindalast võtavad enda alla looduskaitsealad. Oleme selle protsendiga esikohal Euroopas.

Kuulaja:.....

Lektor: Eestis on 1179 kaitstavat üksikobjekti.

Kuulaja:

Lektor: Eestis on viis rahvusparki – Lahemaa, Vilsandi, Matsalu, Soomaa ja Karula rahvuspark. Neist Lahemaa oli esimene rahvuspark omaaegses Nõukogude Liidus.

Kuulaja:

Lektor: Looduskaitse alapid (alu) on tunduvalt rohkem. Olgu siin tuntuimatest ära nimetatud Alam–Pedja, Endla ja Silma looduskaitsealad.

Kuulaja:

Lektor: Dekoratiivsetest kaitsealustest puudest võiks nimetada jugapuud ja künnapuud.

Kuulaja:

Lektor: Looduskaitsealase töö kasu ei saa alati mõõta meetrites ega kaaluga kaaludes. See on elustiil, missioon, võlg, mida maksame oma esivanemate tööle ning teadmine, et minu võimuses on ära hoida korvamatut kahju tekitamine loodusele. See on minu panus (osa) sellesse üha laialdasemaks paisuvasse töösse.

Ülesanne nr 5

Kui taastasid dialoogi, siis avastad ehk, et see on tänuväärne spikker järgmise ülesande jaoks. Nimelt peaksid nüüd koostama kõne esitamiseks looduskaitsete kokkutulekul. Oletame, et see toimub Luua Metsanduskoolis. Lisa siis pisut ka meie kooli tutvustavat materjali. Sobiks ka rääkida meie kooli tegemistest looduskaitse valdkonnas. Tuleta meelde, mida oleme teinud üheskoos:

igakevadised pargi hooldustööd
maantee äärte prahist ja jäätmetest puhastamine
ohtlike jäätmete äravedu
pargipuude pügamine
künnapuu heki istutamine Palamusele viiva tee äärde
igakevadised metsaistuamised

Vajalik sõnavara:

kokku/tulek , -u, -t	слёт
jäätme/d , -te, -id	отходы
ohtlikud jäätmed	опасные отходы
prügi , -, -	мусор
pügamine	обрезка
hekk , heki, hekki	живая изгородь

Kasuta sõnaraamatute abi! Sirvi konspekti ja vali tekstijärgsetest sõnade loetelust sobivad sõnad ja väljendid!

Ülesanne nr 6

Leia küsimustele õiged vastused. Loe küsimus ja vastus häälega ette!

VIKTORIIN

1. Kui palju puid või puude gruppe on praegu Eestis looduskaitse all?
2. Mitmes sünnipäev oli sel suvel 2010 Kadrioru pargil?
3. Kui palju on Eestis pühadeks puudeks kuulutatud puid? Millisele puule kuulub esikoht?
4. Mitu loodustohustavat taime- ja loomaliiki on käesoleval ajal Eestis registreeritud?

5. Mitu linnuliiki on Eestis looduskaitse all?

- a) 292
- b) 400, sh tammesid – 123, pärni – 62, mände – 458, kaski – 40
- c) 637
- d) 13 taimeliiki ja 30 loomaliiki
- e) 116

Ülesanne nr 7

Kirjuta viktoriinist „Kas sina tead?“ välja kõik sinule võõrad sõnad ning otsi neile vasted sõnastikust. Kontrolli, kas oskad viktoriini küsimustele vastata.

VIKTORIIN „KAS SINA TEAD?“

1. Eestis on palju järvi, mis on oma nime saanud kalaliigi järgi. Millise kala nimelisi järvi on Eestis kõige rohkem?
 - a) ahven
 - b) koger
 - c) särg

2. Keskajal peeti selle taime lehtede ebameeldiva lõhna põhjuseks seda, et Juudas Iskariit poos end selle otsa. Aga Lõuna-Saksamaal öeldi, et lõhn jäi lehtedele sellest, et Maarja kuivatas neil Jeesuslapse mähkmeid. Mis taimest on jutt?
 - a) toomingas
 - b) leeder
 - c) porss

3. Vastupidavuse tõttu on seda puud kutsutud ka raudpuuks. Sellest tehti siidri- ja õlivaatide punnid ning pesu- ja trükipresside kruvid kuni metallkruvide kasutuselevõtmiseni. Mis puust käib jutt?
 - a) ploomipuu
 - b) hikkoripuu
 - c) valgepöök

4. *Fraxinus excelsior* on kõige hiljem lehte minev kodumaine puuliik. Mis puust käib jutt?
 - a) jalakas
 - b) künnapuu
 - c) saar

5. Maailma üksildasim puu kasvab väidetavalt Antarktika piirkonnas Uus-Meremaale kuuluval Campelli saarel. Selle lähimad kaaslased on rohkem kui 222 km kaugusel Aucklandi saarel. Millise puuliigiga on tegemist.

- d) jugapuu
- e) kuusk
- f) seedermand

Allikas: Indrek Salis, Jevgeni Nurmla
„Kas sina tead?“, Tallinn, Äripäev, 2008)

Õiged vastused: 1 – koger, 2 - leeder, 3 – valgepöök, 4 – saar, 5 – kuusk.

Ülesanne nr 8

Koosta teksti *Kas tead et ...* baasil viktoriini küsimused. Näiteks: Väite 11 põhjal saad küsida – millised on maailma kolm kõige soostunumat riiki? Koosta kokku vähemalt 15 küsimust. Esitage küsimusi rühmakaaslastele ja vastake.

KAS TEAD, ET ...

1. Seda taime peavad Poola, Saksamaa ja Valgevene oma rahvuslilleks. Taim on paljude parteide sümboliks. (Soome Kokoomus, Rootsi Liberaalide Partei jt.) Üldse on lill sotsialistliku liberalismi sümboltaimeks. Mis taim? Venelased kutsuvad seda taime *vasiljokiks*. Rukkilill.
2. Maailma kõige laiema võraga puud austatakse Indias ja Sri Lankas püha puuna. Puu sümboliseerib surematust, hoiab eemale deemoneid ja kaitseb kurja eest. Puu võib enda alla võtta 1-2 hektarit maad. Mis puu? – Bengaali viigipuu.
3. Muistsed inkad kasvatasid seda taime juba umbes 4000 aastat tagasi. Toorena on selle taime seemned mürgised, kuid pärast erilist töötlust omandavad need väga head maitseomadused. Taime purustatud seemneid kasutatakse näiteks Eestis toodetava Baieri leiva koostises. Eestlased on seda taime kutsunud ka hundioaks. Mis taim see on? – Lupiin.
4. Aianduskeskus Hansaplant valib igal aastal roosisõprade abiga roosikuningannat ehk aasta kauneimat roosi. 2009. aasta roosikuninganna tiitli pälvis valgeõieline pinnakatteroos, mis on endale nime saanud ühe ravimi järgi. Mis nime kannab see roos? – Aspirin.

5. Need puud kasvavad kogu Põhja-Ameerikas, Euroopa ja Aasia parasvöötmes. Nende puit on väga veekindel. Vanas- Roomas valmistati neist veetorusid (palgil puuriti südamik välja). Rialto sild Veneetsias seisvat just sellest puust sammastel. Mis puu? – Jalakas.
6. See kala on kõige levinum mageveekala, kuigi teda võib ka meres kohata. Venemaal puudub see kala vaid Amuuri jõgikonnas, Ukrainas ei ole teda Krimmis. Eestis on kala pea kõikides järvedes ehk siis levinum järvekala. Mis kala? – Haug.
7. Seda looma kutsutakse ka sookopraks või koipuks. Omal ajal oli see meilgi populaarne loom. Mis loom? – Nutria.
8. Seda taime tunneb ingliskeelne maailm sajandi taime nime all (*centuru plant*). Legendi kohaselt õitsevat taim vaid kord saja aasta jooksul. Tegelikult õitseb ta soodsamates tingimustes 15 - 20 aasta järel, jahedamas kliimas kulub õitsemiseks valmistumiseks 50 aastat. Mis taim? – Agaav.
9. See puu on üsna tule- ja veekindel ning sellest sai üks põhilisi Rooma laevade laevaehituspuid. Siberi pärimuse järgi tegi Jumal maailma loomisel kaks puud. Nulg oli naissoost ja küsitav meessoost. Mis puust on jutt? – Lehis.
10. Ameerikas tegutseb naiste tantsutrupp *Lipa Slovak Dancers*. Tantsijad võtsid grupi nime Slovaki rahvuspuu pärna järgi. Slovaki keeles on pärn samuti *lipa*.
11. Maailma kõige soostunum maa on Soome. Eesti on soode kogupindalalt riigi territooriumist teisel kohal. Milline riik on selles arvestuses kolmandal kohal? – Kanada?
12. Rootslastel kannab üks meile väga tuntud flooraesindaja nime Karl Johan. Millega on tegemist? – Kivipuravik?

Uued sõnad ja väljendid

sümboliseerib surematust	символизирует бессмертие
kaitseb kurja eest	защищает от зла
võtab enda alla	занимает
maitse/omadus, -e, -t	вкусовое качество
hundi/uba, -oa, -uba	волчий боб
mürgi/ne, -se, -st	ядовитый
pälvima tiitlit	заслужить титул
pinna/katte/roos, -i, -i	почвопокровная роза
jõgi/kond, -konna, -konda	бассейн реки
mage/vee/kala, -, -	пресноводная рыба
soo/kobras, -kopra, -kobrast	бобр болотный
tule-ja vee/kindel, -kindla, kindlat	несгораемый и непромокаемый

KASUTATUD KIRJANDUS

1. P. Бобров «Беседы о лесе», М.: Мол. гвардия, 1979
2. Veiko Belials « Metsasõbra teatmik », Tartu, Halo Kirjastus, 2008
3. Tiiu Kull “Kuldking”, Tallinn, “Valgus”, 1987
4. H.-E. Rebassoo, H. Viires “Kaitskem kauneid taimi!”, Tallinn, “Valgus” 1981
5. Mart Külvik, Juhan Maiste « Park on paradiis looduses ja kunstis » Tartu, Eesti Maaülikool, 2009
6. Mart Viikmaa, Maie Toom, Margit Teller “ Bioloogia mõisted gümnaasiumile », Tartu Ülikooli Kirjastus, 2009
7. Krista Kaur, Urmas Laansoo, Taimi Puusepp” Maailma rahvustaimed”, Tallinn, Maalehe Raamat, 2008
8. Olev Aabner, Silja Konsa, Kersti Lootus, Urve Sinijärv “ Eesti pargid 1”, Tallinn, AS Varrak, 2007
9. Johan Tamm “ Eesti –vene sõnaraamat”, Tallinn, “Valgus”, 1999
10. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Zooloogia ja Botaanika Intstituut “ Eesti taimede määraja”, Tallinn, “Valgus”, 1966
11. Eve Raeste, Valentina Stsadneva, Eda Vaigla, Natalja Karasjova “Vene-Eesti tervishoiu ja sotsiaaltöö sõnastik”, Tartu – Paide, AS Kuma, 2007
12. Riin Vare, Kadri Alev “Vooremaa maastikukaitseala”
13. Aita Saksing “ Vooremaa jääaja vabaõhumuuseum”, Kirjastus Eesti Loodusfoto, 2007
14. Eesti Metsaselts “ Elistvere kultuuri-ja kodukandi lood, II vihik” - “Elistvere loomapark”, Eesti Metsaselts, 2007
15. Ivar Puura, Ülle Reier “ XXVI loodusuurijate päev – Vooremaa loodus”, Tartu, Kirjastus “Sulemees”, 2003
16. A. Truu, R. Kask, R. Kull, R. Pant, E. Reppo, I. Rooma, K. Tarandi, K. Torop “ Vene-Eesti mullateaduse sõnastik”, Tallinn, “ Valgus”, 1971
17. H. Taimre “Metsamajanduse alused”, Tallinn, “ Valgus”, 1989
18. Heino Untera “ Vene – eesti metsakasutuse sõnaraamat”, Tallinn, “Valgus”, 1986
19. Edith Johanson, Galena Kadnikova, Tarmo Laaban “Vene- eesti ehituse õppesõnastik”, Tallinn, Eesti Keele Sihtasutus, 2001
20. Sinu mets, nr. 18, Tallinn, MTÜ Eesti Erametsaliit, 2010
21. Sinu Mets, nr.19, Tallinn, MTÜ Eesti Erametsa Liit, 2010
22. Indrek Salis, Jevgeni Nurmla “Kas sina tead?”, Tallinn, Äripäev, 2008